

Een einde maken aan ‘de verwaarlozing van verwaarlozing’

Een eerste inkadering van het begrip kinderverwaarlozing en implicaties voor beleid

Elise Hanna Louwerse

Universiteit Utrecht

Utrecht, 22 juni 2014

E.H. Louwerse

Master Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken

Pedagogische Wetenschappen

Thesisbegeleider: Dr. S. M. A. Sieckelinck

Tweede beoordelaar: Dr. W. M. van Londen-Barentsen

Voorwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Universiteit Utrecht, in het kader van de afstudeerthesis voor de master Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken.

Dit onderzoek is allereerst bestemd voor het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport [VWS] om richting te geven aan de huidige (beleidsmatige) aanpak van kinderverwaarlozing in Nederland. Tevens zijn de uitkomsten relevant voor een ieder die zich, wetenschappelijk of in de praktijk, bezighoudt met kindermishandeling en verwaarlozing.

Voor de totstandkoming en uitvoering van dit onderzoek is gebruikt gemaakt van de kennis en expertise van hoogleraren, professionals, docenten, artsen en onderzoekers die in hun werkzaamheden regelmatig te maken hebben met verwaarlozing van kinderen. Ik wil deze informanten hartelijk bedanken voor hun medewerking en bijdrage aan dit onderzoek. Tot slot is mijn dank groot voor de deskundige begeleiding van Stijn Sieckelink (Universiteit Utrecht), Claudia Lucardie en Anja Zantinge (ministerie van VWS).

Abstract

Objective *In the Netherlands and internationally, child neglect is a neglected phenomenon.*

There is no consistent definition of child abuse and other forms of child abuse get more political en scientific attention. This paper discusses a number of factors required to indicate child neglect. The findings are presented in a 'first framework' conceptualizing child neglect. Also, this study describes (policy)improvements for tackling child neglect in the Netherlands.

Methods *Semi-structured interviews were held with thirteen experts in the field of child abuse and professionals who regularly deal with child neglect situations. Bakker's 'balance model' (1997) was used for clarifying the relevant factors related to child neglect.*

Results *Describing child neglect was a difficult task for the respondents. The majority suggested there is much uncertainty about what constitutes neglect. Several general characteristics of child neglect have been mentioned and the majority of the respondents made the distinction between physical and emotional neglect. Chronicity was the most frequently mentioned factor related to child neglect. 'Basic needs of children' were predominantly seen as a working principle for defining and conceptualizing child neglect and when interpreting neglect, it is necessary to look at offsetting factors for determining the severity of the neglect and appropriate assistance. On the other hand, 'child characteristics' (like resilience) should be disregarded in interpreting neglect. Other relevant factors associated with neglect are the intentionality of parents and (imminent) adverse effects on a child's development. However, the relevance of these factors was also contradicted. Policy improvements are particularly desirable regarding prevention, equipment and knowledge of professionals and informing parents about proper parenting and parental duties.*

Conclusion *Experts and professionals globally seem to know what neglect includes, but this knowledge offers little guidance to act appropriately in any situation of child neglect. The neglect of neglect must be stopped and there is a need for consensus. Developing a 'standard for neglect' is required. Then, further research could focus on acting perspectives for professionals.*

Samenvatting

Kinderverwaarlozing is, zowel in Nederland al internationaal gezien, een fenomeen dat wordt verwaarloosd: het ontbreekt aan een eenduidige definitie en andere vormen van kindermishandeling krijgen politiek en wetenschappelijk meer aandacht. Dit onderzoek heeft inzichtelijk gemaakt welke factoren samenhangen met kinderverwaarlozing. Dit heeft geresulteerd in een 'eerste inkadering' van kinderverwaarlozing. Tevens zijn (beleids)verbeteringen voor de aanpak van kinderverwaarlozing in Nederland geschetst.

Methode *Aan de hand van halfgestructureerde interviews is gesproken met dertien experts op het gebied van kindermishandeling en professionals die in hun werkzaamheden regelmatig te maken hebben met kinderverwaarlozing. Daarnaast is gebruik gemaakt van het balansmodel van Bakker (1997) om de factoren die een rol spelen bij het duiden van verwaarlozing visueel inzichtelijk te maken.*

Resultaten *Het beschrijven van wat verwaarlozing behelst, was een moeilijke opgave voor de respondenten. Er is veel onduidelijkheid over wat kinderverwaarlozing inhoudt. Er is een grote diversiteit aan algemene kenmerken van verwaarlozing genoemd, waarbij veelal het onderscheid tussen fysieke en emotionele verwaarlozing werd gemaakt. De meest genoemde factor die een rol speelt bij het duiden van verwaarlozing is chroniciteit. Daarnaast werd het hanteren van basisbehoeften als uitgangspunt voor het definiëren van verwaarlozing overwegend positief gewaardeerd en is het noodzakelijk om buffers in kaart te brengen bij het duiden van verwaarlozing, met name voor het bepalen van de ernst en geschikte hulp. Daarentegen spelen kindkenmerken (zoals veerkracht) geen rol bij het beoordelen van verwaarlozing. Factoren die ook samen lijken te hangen met verwaarlozing zijn de mate van verwijtbaarheid van ouders en de (toekomstige) schadelijke gevolgen voor het kind. Maar, de rol van deze factoren bij het duiden van verwaarlozing is ook tegengesproken.*

Beleidsverbeteringen zijn met name wenselijk op het gebied van preventie, toerusting en kennis van professionals en voorlichting aan ouders over adequaat opvoeden en ouderlijke taken.

Conclusie *Experts en professionals lijken globaal te weten wat verwaarlozing is, maar deze kennis biedt hen nog te weinig houvast om in iedere situatie van verwaarlozing adequaat te kunnen handelen. De verwaarlozing van verwaarlozing moet een halt worden toegeroepen en daarvoor is er consensus nodig. Op dit moment lijkt het daarom het meest noodzakelijk om in te zetten op het ontwikkelen van een 'norm voor verwaarlozing'. Vervolgonderzoek kan zich vervolgens richten op handelingsperspectieven voor professionals.*

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

Een einde maken aan ‘de verwaarlozing van verwaarlozing’: een eerste inkadering van het begrip kinderverwaarlozing en implicaties voor beleid.

Kindermishandeling is een fenomeen dat in Nederland veel maatschappelijke aandacht krijgt. Volgens Baartman (2009) is deze belangstelling nog nooit zo groot geweest.

Kindermishandeling is geen nieuw fenomeen, maar de betekenis ervan voor de samenleving en voor kinderen is sterk veranderd. Waar in de jaren '60 de opmars begon van de huidige aandacht voor kindermishandeling en dit met name kleine kinderen met ernstig letsel betrof, is er de afgelopen jaren meer oog gekomen voor de veelzijdigheid en complexiteit van dit verschijnsel. Het begrip is daardoor verruimd. Onder andere de ratificatie van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) hieraan bijgedragen.

Volgens de definitie van kindermishandeling die de overheid op dit moment hanteert, worden in Nederland naar schatting jaarlijks bijna 119.000 kinderen slachtoffer van enige vorm van mishandeling. Verwaarlozing is in Nederland de meest voorkomende vorm van kindermishandeling (Alink et al., 2011). Tegelijkertijd heeft verwaarlozing van kinderen historisch en wetenschappelijk gezien minder aandacht gekregen dan andere vormen van kindermishandeling (DePanfilis, 2006). Op 14 april 2013 is de motie Bergkamp aangenomen waarin staat dat kinderverwaarlozing speciale aandacht vergt, omdat dit in Nederland de grootste groep mishandelde kinderen betreft. Ook vanuit de Tweede Kamer klinkt dus een roep om de aandacht voor kinderverwaarlozing te vergroten en dit fenomeen aan te pakken.

Een probleem omtrent kinderverwaarlozing betreft het gebrek aan eenduidigheid ten aanzien van de definitie: de ernst van verwaarlozing is een continuüm en er is een groot grijs gebied. Welk gedrag van ouders ten opzichte van hun kind is nog acceptabel en wat niet? En welke zorg heeft een kind minimaal nodig (van de Putte, Lukkassen, & Teeuw, 2013)? Daarnaast zijn er tegenstrijdigheden binnen en tussen onderzoeksgebieden ten aanzien van hoe verwaarlozing ontstaat, wordt gewogen en aangepakt (Stowman & Donohue, 2005, Straus & Kantor, 2005; Tanner & Turney, 2003; Wilson & Horner, 2005 e.a.). Een reden voor het ontbreken van een eenduidige definitie is dat deze niet wordt gezien als vaststaand en objectief, maar als een contextgebonden en niet vaststaand beslissingsproces (Rodwell, 1988). Daarnaast is het begrip kindermishandeling, en daarmee kinderverwaarlozing, niet waarde vrij en is het sterk afhankelijk van de samenleving en cultuur hoe mensen verwaarlozing definiëren (Kole, 2013).

Deze inconsistentie binnen de definitie en beoordeling van kinderverwaarlozing heeft belangrijke gevolgen: De onduidelijkheid over de precieze inhoud en de verbreding van het begrip verwaarlozing zorgen ervoor dat het begrip kindermishandeling opgerekt wordt.

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

Kindermishandeling dekt daarmee zo’n bonte lading dat er twijfel ontstaat over de bruikbaarheid van het begrip voor beleid en praktijk (Baartman, 2013).

Zonder een uitgebreide fundamentele conceptualisering van verwaarlozing, gebaseerd op een aantal overeengestemde definities, is het uitermate moeilijk om verwaarlozing te bestuderen (Wilson & Horner, 2005) en beleid te voeren om verwaarlozing van kinderen in Nederland aan te pakken. Daarom richt dit onderzoek zich op het ‘inkaderen’ van het begrip kinderverwaarlozing. De hoofdvraag van dit onderzoek is tweeledig: Welke eerste inkadering kan worden gemaakt van het begrip verwaarlozing en welke beleidsverbeteringen zijn wenselijk ten behoeve van de aanpak van verwaarlozing in Nederland? Onder een inkadering wordt verstaan: een conceptueel raamwerk waarin is opgenomen welke aspecten samenhangen met verwaarlozing en in kaart gebracht dienen te worden bij het duiden ervan. De volgende deelvragen zullen bijdragen aan deze eerste inkadering van kinderverwaarlozing:

- ❖ Welke verschillende visies en perspectieven op kinderverwaarlozing bestaan er?
- ❖ Waarom is het definiëren en concretiseren van kinderverwaarlozing zo ingewikkeld?
- ❖ Wat is de mening van experts, professionals, docenten, artsen en onderzoekers ten aanzien van wat het fenomeen verwaarlozing behelst?
- ❖ Welke factoren zijn aan te merken als ‘indicatoren’ voor het duiden van kinderverwaarlozing en horen thuis in de eerste inkadering?

De volgende deelvraag is richtinggevend voor het in kaart brengen van wenselijke beleidsverbeteringen met betrekking tot de aanpak van kinderverwaarlozing in Nederland:

- ❖ Welke oplossingen dragen experts, professionals, docenten, artsen en onderzoekers aan voor de problemen omtrent onduidelijkheid over kinderverwaarlozing en de aanpak van dit fenomeen in Nederland?

Theoretisch kader

De definitie van verwaarlozing

In de wetenschappelijke literatuur worden verscheidene definities gehanteerd voor verwaarlozing van kinderen, die overeenkomsten vertonen maar ook verschillen. In vrijwel alle definities wordt het niet voorzien in basisbehoeften van kinderen centraal gesteld. Zo definiëren Straus, Kinard, & Williams (1995) verwaarlozing als volgt: *'neglect is behavior by a caregiver which is characterized by failing to engage in behavior which is needed to meet the developmental needs of a child and which is the responsibility of the caregiver to provide'*. Dubowitz, Black, Starr, & Zuravin (1993) specificeren deze behoeften van kinderen. Volgens deze onderzoekers behelst verwaarlozing: *'Persistent failure to meet a child's basic physical, intellectual or emotional needs'*. Minty & Pattinson (1994) voegen hier nog het element *'by not assuming parenting tasks and responsibilities'* aan toe. Toch blijven deze definities nog in algemene termen hangen, want wat is *'persistent'* en wat is *'basic'*? Straus en Kantor (2005) benadrukken dat de benodigde manier van handelen van verzorgers voor het voorzien in de aangehaalde basisbehoeften wordt bepaald door de samenleving en cultuur van een land.

Een ander aspect dat in een aantal definities van verwaarlozing de ondertoon voert, is dat kinderen schade ondervinden van gebrek aan ouderlijke zorg. Een voorbeeld hiervan is de definitie die de US Department of Health and Human Service (2003) hanteert: *'At a minimum, any recent act or failure to act on the part of a parent or caretaker which results in death, serious physical or emotional harm, sexual abuse or exploitation or an act or failure to act which presents an imminent risk of serious harm.'* Deze definitie voorziet in een minimum, maar betreft nog steeds vage en brede termen.

Ook zijn er onderzoekers die meerdere aspecten combineren voor het beschrijven van verwaarlozing. Zo definieert de Consultation on Child Abuse Prevention (1999) verwaarlozing als: *'The failure to provide for the development of the child in all spheres: health, education, emotional development, nutrition, shelter, and safe living conditions, in the context of resources reasonably available to the family or caretakers and causes or has a high probability of causing harm to the child's health or physical, mental, spiritual, moral or social development. This includes the failure to properly supervise and protect children from harm as much as is feasible'*. Deze definitie combineert zowel het aspect van behoeften van kinderen als de schade die kinderen oplopen in de ontwikkeling door het niet voorzien in deze behoeften door ouders en verzorgers. Dufour, Lavergne, Larrivee, & Trocmé (2008) beschrijven de definitie in termen van waar verwaarlozend gedrag toe leidt: *'Situations of*

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

substantiated neglect include failure to supervise leading to physical harm or sexual abuse, a permissive attitude toward criminal behavior, physical neglect, medical neglect, failure to obtain treatment for a psychological condition, abandonment, and educational neglect.

Volgens deze auteurs draait verwaarlozing om ‘failure to supervise’.

Wanneer verschillende definities naast elkaar worden gelegd, is opvallend dat wetenschappers drie aspecten lijken te koppelen aan het begrip verwaarlozing: verwaarlozing is een resultaat van (nalatig) gedrag van ouders of verzorgers, kinderen hebben behoeften waaraan (volgens de normen en waarden binnen een cultuur) voldaan moet worden en indien er niet voldoende wordt voorzien in deze behoeften moet dit (zichtbare) schade opleveren voor (de ontwikkeling van) het kind.

Daarnaast wordt verwaarlozing veelal opgesplitst in verschillende vormen. De wetenschappelijke literatuur is niet eenduidig ten aanzien van de specifieke vormen waaruit verwaarlozing bestaat. Hoewel er overeenkomsten zijn tussen de onderscheiden subtypen is er nog steeds geen consensus ten aanzien van de exacte subtypen van verwaarlozing (Mennen, Kim, Sang & Trickett, 2010; Stowman & Donohue, 2005; Kantor et al. (2004), Dubowitz, Pitts & Black, 2004; Erickson & Egeland, 2002 e.a.). In bijlage 1 (tabel 1) is een overzicht gegeven van de voor dit onderzoek bestudeerde studies, boeken en documenten waarin verschillende indelingen in vormen van verwaarlozing zijn gehanteerd. De diversiteit aan vormen in dit overzicht bevestigt dit gebrek aan eenduidigheid.

Verwaarlozing van kinderen in Nederland

Ook in Nederland is er geen leidende definitie van verwaarlozing, omdat verwaarlozing wordt gezien als onderdeel van het fenomeen kindermishandeling. De volgende definitie van kindermishandeling is opgenomen in de huidige wet op de Jeugdzorg:

‘... elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel’ (Wet op de Jeugdzorg, artikel 1).

Verwaarlozing van kinderen wordt hierin dus niet expliciet omschreven. Echter, in artikel 19 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind [IVRK], dat Nederland heeft

geratificeerd, staat verwaarlozing wel expliciet genoemd.

'De Staten die partij zijn, nemen alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen en maatregelen op sociaal en opvoedkundig gebied om het kind te beschermen tegen alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, lichamelijke of geestelijke verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik, terwijl het kind onder de hoede is van de ouder(s), wettige voogd(en) of iemand anders die de zorg voor het kind heeft' (IVRK, artikel 19).

In tegenstelling tot hoe kindermishandeling in de Nederlandse wet beschreven staat, wordt kindermishandeling in het IVRK in verschillende vormen uiteengezet, waaronder verwaarlozing. Met de ratificatie van dit verdrag heeft Nederland zich ertoe gecommitteerd om juridische consequenties te verbinden aan verwaarlozing. Kortom, als de Nederlandse staat dit artikel wil waarborgen, moet in de wet gedefinieerd zijn wat onder verwaarlozing wordt verstaan. Omdat in de Nederlandse wet alleen een definitie over kindermishandeling in den brede is opgenomen, kan hier gesproken worden van een gebrek.

Verder is verwaarlozing, zowel in Nederland als internationaal gezien, de meest voorkomende vorm van kindermishandeling (Alink et al., 2011; Sedlack et al, 2010). Door middel van Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen [NPM], die in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport [VWS] vijfjaarlijks wordt uitgevoerd (voor het laatst in 2010), wordt de aard en omvang van kindermishandeling in Nederland in kaart gebracht. Hiermee wordt ook het aantal kinderen dat in Nederland wordt verwaarloosd gemeten. Dit onderzoek is daarmee toonaangevend voor wat in Nederland wordt verstaan onder verwaarlozing van kinderen. De definitie van verwaarlozing, waarop deze prevalentiestudie is gebaseerd, gaat uit van de definities die in de Amerikaanse National Incidence Study [NIS-4] zijn gehanteerd. In de NPM 2010 zijn de volgende vormen van verwaarlozing gedefinieerd en gemeten: lichamelijke verwaarlozing, emotionele verwaarlozing, verwaarlozing van onderwijs, huiselijk geweld en weigering van medische behandeling (Alink et al., 2011). In 60% van alle gevallen van kindermishandeling in Nederland is sprake van verwaarlozing. Emotionele en lichamelijke verwaarlozing zijn het meest voorkomend. De geschatte incidentie voor verwaarlozing komt op 8,4 en 8,1 per 1000 kinderen (Alink et al., 2011).

In de prevalentiestudie zijn de hierboven genoemde vormen van verwaarlozing uitgebreid beschreven. Echter, het is de vraag in hoeverre professionals deze indeling van

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

verwaarlozing kennen en hanteren. Verder is een kanttekening te plaatsen bij deze indeling in verschillende vormen van verwaarlozing (Van de Putte et al., 2013). Deze vormen komen namelijk vaak gelijktijdig voor en kunnen daardoor vaak niet los van elkaar gezien worden. Daarnaast is er sprake van overlap in de definitie van emotionele verwaarlozing en emotionele mishandeling. Ook kan het getuige zijn van huiselijk geweld worden gezien als vorm van emotionele verwaarlozing, in plaats van als een losstaande vorm van verwaarlozing.

Wanneer het gaat om de aandacht voor kindermishandeling in de samenleving en in de politiek valt Kole (2013) op, dat deze aandacht in Nederland met name gericht is op fysieke mishandeling en seksueel misbruik van kinderen. Hierdoor zouden andere vormen van kindermishandeling, zoals verwaarlozing, naar de achtergrond zijn verdwenen. Daarnaast is het begrip kindermishandeling volgens Kole (2013) subjectief; het hangt af van persoonlijke waarden hoe kindermishandeling (en daarmee verwaarlozing) wordt gedefinieerd. Steeds meer verschijnselen zouden vallen onder de noemer kindermishandeling, waardoor er geregeld discussies ontstaan over grensgevallen. Deze verruiming van het begrip kindermishandeling, ook internationaal, kent volgens Baartman (2013) twee belangrijke oorzaken: meer sensitiviteit voor zowel de psychologische kwetsbaarheid van het kind als voor de rechten van kinderen. De wettelijke definitie van kindermishandeling is volgens Kole (2013) te beschouwen als een instrument dat de wetgever de overheid geeft om het belang van kinderen te dienen. Echter, het begrip is niet ‘waardenvrij’ wat betekent dat het een kwestie van waardering is wat professionals in de praktijk verstaan onder kindermishandeling. Kole (2013) plaatst vraagtekens bij het vertrouwen dat de Nederlandse samenleving geeft aan professionals die de vrijheid en verantwoordelijkheid hebben om, binnen de gegeven brede normatieve wetgevingskaders en moraal, individuele afwegingen maken.

Professionals kunnen dus naar eigen inzicht handelen in een situatie van vermoedelijke verwaarlozing. Zij handelen (onbewust) vanuit eigengemaakte visies op verwaarlozing. Hieronder worden twee perspectieven op verwaarlozing beschreven. Zo kan verwaarlozing bekeken worden vanuit het perspectief van het kind en vanuit ouders.

Verwaarlozing als ‘tekortkoming van basisbehoeften’ van kinderen

In de eerder besproken definities van verwaarlozing wordt het aspect ‘het niet voorzien in de behoeften van kinderen’ genoemd. Maslow ontwikkelde een theorie die de behoeftehiërarchie wordt genoemd (Maslow, 1943). Hierin worden vijf basisbehoeften van mensen beschreven in een behoeftepiramide, waarbij de bevrediging van de behoefte op de eerste trede van de piramide een voorwaarde is voor de overgang naar de tweede trede, etc.

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

De onderste trede van de piramide is de meest basale behoefte van de mens en betreft fysiologische behoeften (bijv. voeding). Deze behoeften hebben direct verband met de kans van mensen op overleving. De tweede trede gaat over veiligheid (fysieke bescherming) en zekerheid. De derde trede betreft behoefte aan sociaal contact en liefde (geborgenheid en erbij horen), de vierde behoefte aan waardering en erkenning en de vijfde behoefte aan zelfontplooiing. De behoeften op de twee onderste treden zijn primitief en de behoeften die zich meer bovenin de piramide bevinden, zijn minder basaal en hebben betrekking op de ontwikkelingsmogelijkheden van mensen.

Opvallend is dat vormen van verwaarlozing die in de NPM-2010 zijn gedetecteerd (Alink et al., 2011), overeenkomen met de eerste drie treden van de behoeftehiërarchie van Maslow. In deze studie worden lichamelijke verwaarlozing, emotionele verwaarlozing, verwaarlozing van onderwijs, huiselijk geweld en weigering van medische behandeling genoemd als behoeften van kinderen waaraan niet wordt voldaan. Deze komen overeen met de fysiologische behoeften (eerste trede), behoefte aan veiligheid en bescherming (tweede trede) en behoefte aan sociaal contact en liefde/steun en geborgenheid (derde trede) van Maslow.

Verwaarlozing als ‘gebreken in essentieel ouderlijk gedrag’

Een ander aspect dat werd aangehaald in een aantal van de genoemde definities van verwaarlozing is dat ouders ouderlijke taken en verantwoordelijkheden niet aanvaarden. Een volgend perspectief op verwaarlozing is hierop voortbordurend, dat ouders in hun opvoedingsgedragingen tekort schieten waardoor kinderen zich onvoldoende kunnen ontwikkelen. Hierbij draait het dus om minimale zorg van ouders voor kinderen.

Opvoeding en het zorgen voor een optimale ontwikkeling van kinderen vereist een aantal activiteiten en gedragingen van ouders. Kinderen ontvangen op verschillende manieren ouderlijke zorg en opvoeding wordt door ouders wereldwijd verschillend ingevuld. Het is essentieel dat ouders zorg leveren die toereikend genoeg is om een gezonde ontwikkeling te bevorderen (Bradley & Caldwell, 1995). Dit sluit aan bij de meest ideale vorm van opvoeden die Combs-Orme, Wilson, Cain, Page, & Kirby (2003) promoten, namelijk ‘context-based parenting’: *‘parenting behaviors that, given a child’s age, developmental needs, and special circumstances, are optimal for promoting the child’s healthy growth and development’*. Opvoedpraktijken van ouders dienen te zijn afgestemd op de specifieke (ontwikkelings- en situationele) benodigdheden van een individueel kind (Bornstein, 1995).

Ouderfuncties in relatie tot basisbehoeften

Bovenstaande perspectieven roepen de vraag op wanneer de zorg die kinderen van ouders ontvangen voldoende toereikend is om de ontwikkeling te bevorderen en te voorzien in de basisbehoeften. Bradley & Caldwell (1995) hebben een raamwerk ontwikkeld voor het conceptualiseren en meten van de brede range aan ‘functies van zorg’ die ouders moeten bieden aan kinderen. Dit raamwerk is door deze wetenschappers ontwikkeld voor gebruik binnen verschillende culturele- en omgevingscontexten en in combinatie met verschillende theorieën over de menselijke ontwikkeling. De auteurs hebben activiteiten en condities in de proximale verzorgingsomgeving voor kinderen geclassificeerd. De basisdimensies van essentieel ouderlijk gedag bestaan uit de volgende vijf regelgevende taken of functies van ouders: *Sustenance, stimulation, support, structure en surveillance*.

Sustenance, levensonderhoud van kinderen, houdt in dat de omgeving moet voorzien in adequate voedingsstoffen (voldoende eten en drinken), onderdak en condities voor het behoud van gezondheid (hygiëne en medische zorg) om zowel verzekerd te zijn van overleving als het niveau van biologische integriteit dat nodig is voor een goede fysieke en psychologische ontwikkeling (Pollitt, zoals geciteerd in Bradley & Caldwell, 1995). Volgens Combs-Orme et al. (2003) betreft dit de meest fundamentele verantwoordelijkheid van ouders. Dit komt overeen met de eerste trede van de piramide van Maslow (1943). Vanuit het perspectief van verwaarlozing geredeneerd, leidt gebrek van ouders aan deze verzorgingstaak tot fysieke of medische verwaarlozing.

Stimulation, stimulatie van de ontwikkeling van kinderen, betreft aandacht voor het voorzien in informatie aan kinderen (Bradley & Caldwell, 1995). Hierdoor leren kinderen reageren en acteren op stimuli uit de omgeving. Er is een overvloed aan bewijs voor het gegeven dat stimulatie noodzakelijk is voor de cognitieve, psychomotorische en sociale ontwikkeling van kinderen (Horowitz, zoals geciteerd in Bradley & Caldwell, 1995). Zo behelst stimulatie bij baby’s bijvoorbeeld fysieke- en verbale interactie, het voorzien in speelgoed en ander objecten, en het blootstellen aan nieuwe mensen, plekken en ervaringen (Combs-Orme et al., 2003). Wanneer het gaat om verwaarlozing leidt gebrek aan dit verzorgingsgedrag van ouders tot verwaarlozing van onderwijs of cognitieve verwaarlozing.

Support, steun en affectie aan kinderen, is nodig voor een optimale sociaal-emotionele ontwikkeling. Hiervoor is een omgeving nodig die reageert op de sociale en emotionele behoeften van kinderen (Bretherton & Waters, zoals geciteerd in Bradley & Caldwell, 1995). Bij sommige reacties gaat het om anticiperen op niet uitgedrukte behoeften van kinderen en het kan ook gaan om reacties die inspelen op geuite behoeften. De sleutel om dergelijke

kwaliteiten van ouders te begrijpen ligt in het kijken naar capaciteiten van ouders met betrekking tot sensitiviteit en responsiviteit (Combs-Orme et al., 2003). Een sensitieve ouder is: *'finely attuned to (the) baby's signals Aware of them (and) interprets them accurately'* (Casey & Whitt, zoals geciteerd in Combs-orme et al., 2003). Na deze interpretatie moet een ouder adequaat reageren op de signalen van een kind (responsiviteit), waardoor een kind leert dat het controle heeft over de omgeving en kan verwachten dat er aan zijn of haar behoeften wordt voldaan (Linscheid & Rasnake, zoals geciteerd in Combs-orme et al., 2003). De omgeving moet dus tot op een bepaald minimaal niveau controleerbaar zijn. Het idee van een voorspelbare, responsieve omgeving staat ook centraal in de hechtingstheorie van Bowlby (1982) en Ainsworth (1973). Hechting is de reeks van georganiseerde gedragingen waardoor een verzorger heel dichtbij een baby is, in het bijzonder tijdens een stressvolle periode (Bowlby, zoals geciteerd in Combs-orme et al., 2003). Hechting dient als protectieve- en overlevingsfunctie. Een veilige hechting bestaat uit een liefdevolle band tussen ouder en kind. Als deze liefdevolle relatie in de basis niet aanwezig is, kunnen kinderen onveilig gehecht raken. Door het voorzien in een gevoel van veiligheid dient de hechtingsfiguur (ouder) als basis vanuit waar een baby de omgeving kan gaan ontdekken. Een relatie tussen ouder en kind bestaande uit het geven van steun en affectie voorziet dus in een vroeg fundament voor een reeks aan competenties voor de kindontwikkeling, waaronder zelfregulatie en sociale vaardigheden (Bretherton, zoals geciteerd in Combs-orme et al., 2003). Daarnaast hebben kinderen (en met name baby's) ook behoefte aan lichamelijke affectie. Blackwell (2000) heeft door middel van onderzoek een centrale rol voor fysieke affectie laten zien met betrekking tot de overleving en fysieke groei van baby's. Affectie is in het bijzonder in de eerste paar dagen en weken van het leven belangrijk, omdat het biochemische processen in gang zet die zorgen voor de productie van groeihormonen. Aanraking beïnvloedt ook sociaal gedrag, cognitieve prestaties, affectie en ouderschap in de toekomst. Teruggekoppeld naar verwaarlozing heeft gebrek aan deze ouderlijke gedragingen emotionele verwaarlozing tot gevolg.

Structure, het bieden van structuur aan kinderen, zorgt ervoor dat kinderen gemakkelijk informatie kunnen verzamelen en gebruiken. Een van de belangrijke functies van de omgeving is daarom om te voorzien in een geschikte context of samenstelling voor input vanuit de omgeving. Leren is gemakkelijker als afleidende stimuli niet aanwezig zijn. Hoe ouders de fysieke en tijdelijke kenmerken van de omgeving inrichten heeft invloed op de cognitieve ontwikkeling van kinderen (Bradley & Caldwell, 1995). Zo moeten baby's een basiscyclus krijgen en ritme van slapen, ontwaken, voeden etc. (Cichetti, Toth, & Bush, zoals geciteerd in Combs-orme et al., 2003). Door sturing te geven aan de omgeving wordt voorzien

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

in een organisatiegraad en voorspelbaarheid die geschikt is voor het ontwikkelingsniveau van een kind en de individuele omstandigheden (Bradley & Caldwell, 1995). Moore, zoals geciteerd in Bradley & Caldwell (1995), heeft met zijn studie laten zien hoe structuur in de fysieke omgeving invloed heeft op het gedrag en de ontwikkeling van kinderen. Herkenbare, onderscheidende en goede oriëntatiepunten maken het kinderen gemakkelijker om zichzelf te oriënteren en om alles om hen heen te ontdekken (Evans, Kliewer, & Martin, zoals geciteerd in Bradley & Caldwell, 1995).

Surveillance, toezicht op kinderen, is de vijfde en laatste taak van ouders die wordt onderscheiden. Toezicht zorgt niet voor directe input naar het kind en ook heeft het geen betrekking op de organisatie van deze input om de ontwikkeling te verbeteren. Het gaat om aspecten als monitoring van de activiteiten van het kind en omringende omstandigheden om te bepalen waar en wanneer er verandering nodig is in de situatie om zo het kind te beschermen en de gezondheid en ontwikkeling te verhogen. Garbarino, zoals geciteerd in Combs-orme et al. (2003), heeft overtuigende argumenten geformuleerd voor het gegeven dat het falen van ouders in het voorzien van adequate supervisie bijdraagt aan een aanzienlijk deel van de verwondingen bij kinderen. Daarnaast hebben Crouter, McDonald, McHale, & Perry, zoals geciteerd in Bradley & Caldwell (1995), relaties aangetoond tussen monitoring door ouders en schoolprestaties en gedrag van kinderen. Wanneer het gaat om verwaarlozing betekent een gebrek aan deze verzorgingstaak van ouders dat er sprake is van toezichthoudende verwaarlozing.

Ter afsluiting hebben Bradley & Caldwell (1995) kanttekeningen gemaakt bij dit classificatiesysteem van verzorgingstaken van ouders. Deze subcategorieën zijn niet volledig onafhankelijk van elkaar. Zo kan een enkele handeling van een ouder bijdragen aan meerdere verzorgingstaken. De subcategorieën worden gekarakteriseerd door ‘vage verzamelingen’, want het zijn volgens de auteurs geen constructen met duidelijke grenzen.

Het boek ‘de maat van kindermishandeling’, dat in opdracht van het ministerie van VWS door Baeten & Willems (2004) is geschreven, is een interessante eerste aanzet voor het in kaart brengen van verwaarlozend gedrag van ouders. Hierin zijn definities en gradaties per subtype van kindermishandeling beschreven. De auteurs geven weer wat verwaarlozing inhoudt (vormen) en welke maatstaven er te onderscheiden zijn in ernst (lopend van ‘licht’ tot ‘(bijna) fataal’). Deze definities en gradaties zijn echter gebaseerd op richtlijnen die opgesteld zijn in Amerika. Over de juistheid van deze vormen en gradaties is geen maatschappelijk debat gevoerd, waardoor de bruikbaarheid van deze beschrijvingen van verwaarlozing voor Nederland te betwisten valt.

Buffers

In de wetenschappelijke literatuur is weinig te vinden over buffers die een rol spelen bij het duiden van verwaarlozing. Wel is er onderzoek gedaan naar buffers die kinderen kunnen beschermen tegen het ontstaan van kindermishandeling (Berger et al., 2004; Ronan et al., 2009). Deze factoren bestaan onder andere uit een hechte band tussen ouder(s) en kind, een ondersteunend sociaal netwerk, de aanwezigheid van veerkracht bij het kind, ouders die elkaar steunen en een andere volwassene die compenseert voor datgene dat een kind niet krijgt. Ook is er literatuur gevonden over factoren die beschermen tegen de gevolgen van verwaarlozing. Volgens Wolzak en ten Berge (2008) hangt de mate waarin een kind te lijden heeft onder verwaarlozing en de ernst van de gevolgen af van verschillende factoren. Ten eerste zijn de leeftijd van het kind, de ernst en de duur van de verwaarlozing bepalend. Daarnaast maakt het veel uit of een kind steun krijgt uit zijn omgeving en speelt de veerkracht die het kind zelf heeft een rol. Maar, er is juist weinig onderzoek gedaan naar compenserende factoren in situaties waarbij kinderverwaarlozing al aan de orde is. Er zijn geen buffers gevonden die volgens wetenschappelijk onderzoek een situatie van verwaarlozing geheel kunnen compenseren (wegnemen).

De verwaarlozing van verwaarlozing

Zojuist zijn twee visies op verwaarlozing beschreven: vanuit het kind en de ouder geredeneerd. Uit deze literatuurstudie blijkt dat accenten door wetenschappers verschillend worden gelegd. Dit in tegenstelling tot andere vormen van kindermishandeling, zoals seksueel misbruik en fysieke kindermishandeling, waarbij meer helderheid bestaat over de inhoud van deze fenomenen. Over verwaarlozing is weinig bekend in vergelijking met andere vormen van kindermishandeling (Mayer, Lavergne, Troungy, & Wright, 2007). Behl, Conyngham, & May (2003) stellen dat er relatief weinig onderzoek is gedaan naar verwaarlozing. Hiermee is verwaarlozing de minst bestudeerde en de minst begrepen vorm van kindermishandeling (Wolock & Horowitz, zoals geciteerd in McSherry, 2007). Tegenwoordig stuit wetenschappelijk onderzoek op problemen met betrekking tot het meten van verwaarlozing, de definitie en de algemene classificatie van kinderverwaarlozing (Coohey, 2008; Dubowitz et al., 2004; Mennen et al., 2010; Slack, Holl, Altenbernd, McDaniel, & Stevens, 2003). De gefragmenteerde definitie en daarmee conceptualisatie van verwaarlozing van kinderen heeft geresulteerd in verdeelde, ongecoördineerde benaderingen in de aanpak van veel verschillende factoren van kinderverwaarlozing (Hearn, 2011). Onderzoek, theorie en praktijk lijken zich met name te richten op mishandeling en misbruik van kinderen, wat ten koste gaat

EEN EINDE MAKEN AAN 'DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING'

van de aanpak van verwaarlozing (Kaplan, Pelcovitz, & Labruna, 1999). Uit de meta-analyse van Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg, & IJzendoorn (2013) bleek dat er slechts een beperkt aantal onderzoeken te vinden zijn waarin de prevalentie van verwaarlozing is onderzocht. Tevens waren deze studies moeilijk met elkaar te vergelijken. Waarom krijgt verwaarlozing zo weinig (wetenschappelijke) aandacht vergeleken met mishandeling en misbruik van kinderen?

Moore, zoals geciteerd in McSherry (2007), verklaarde 'the neglect of neglect' met het argument dat situaties en gevallen van verwaarlozing vaak 'niet genoeg dramatisch' zouden bevatten om het kindbeschermingssysteem in actie te krijgen. Gelles, zoals geciteerd in McSherry (2007), stelt hierop aansluitend, dat beleid voornamelijk wordt gedreven door de 'meer emotioneel geladen problemen' van kindermishandeling. Fysieke verwaarlozing en seksueel misbruik lijken hierdoor meer prioriteit te krijgen, terwijl de schade die kinderen hebben van jarenlange en chronische verwaarlozing veel groter en doordringender kan zijn dan bij fysieke mishandeling (English, 1998). Een andere verklaring voor de verminderde aandacht voor verwaarlozing is dat verwaarlozing een kwestie is die zich op langer termijn ontwikkelt, in tegenstelling tot een gebeurtenisspecifieke crisis die direct veel aandacht vergt (Stone, zoals geciteerd in McSherry, 2007). Tot slot onderschatten professionals vaak de ernst van verwaarlozing, ondanks de grote hoeveelheid bewijs dat laat zien dat verwaarlozing kan leiden tot grote gebreken in de ontwikkeling van kinderen wat vervolgens weer het risico verhoogt dat kinderen gewond raken of overlijden (Minty & Pattinson, 1994; Stevenson, 1996).

Daarnaast heeft wetenschappelijk onderzoek verscheidene oorzaken aangetoond voor problemen ten aanzien van de definiëring van het fenomeen verwaarlozing. Verwaarlozing van kinderen kan veel verschillende vormen aannemen en plaatsvinden in een breed scala van contexten. Dit maakt generalisatie van het begrip erg lastig (McSherry, 2007). Een belangrijke belemmering voor de totstandkoming van een algemene definitie van kinderverwaarlozing is het probleem omtrent het trekken van een 'grenslijn'. Volgens DePanfilis (2006) draait het debat over de definitie van verwaarlozing om gebrek aan consensus met betrekking tot antwoorden op een aantal deelonderwerpen, zoals: wat minimale eisen omtrent zorg voor kinderen zijn, welke handelingen of niet-handelingen verwaarlozend gedrag betreffen, of handelingen intentioneel dienen te zijn of niet, welke impact deze handelingen hebben op het welzijn van het kind en waaruit 'failure or inability to provide' bestaat. Zo is er niet vastgesteld wat beschouwd kan worden als een minimaal niveau van adequate zorg voor kinderen. Combs-Orme en collega's (2003) beweren dat de moeilijkheid van het definiëren

EEN EINDE MAKEN AAN 'DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING'

van verwaarlozing het resultaat is van te weinig aandacht voor normatief en adequaat gedrag van ouders. Volgens Slack et al. (2003) bestaat er in ieder geval al wel een aanzienlijke overeenstemming tussen onderzoekers over het belang van voorzien in fysieke behoeften van kinderen door verzorgers, waaronder voedsel, kleding, onderdak, toezicht, medische zorg en onderwijs. Echter, onenigheid blijft bestaan tussen professionals en etnische groepen over grenzen van minimale zorg en hoe deze kunnen variëren, afhankelijk van de leeftijd van het kind of de waarden van een bepaalde gemeenschap of samenleving (McSherry, 2007). Rose & Meezan (1996) stellen dat er drie oorzaken zijn voor het ontstaan van verschillende definities: professionals gebruiken de definities op verscheidene manieren (bijv. maatschappelijk werkers, politieagenten en rechters), tussen deze professionals en de leken wordt verwaarlozing verschillend gewogen en ten derde bestaan er verschillen tussen culturele groepen. Er is nog geen algemene consensus binnen en tussen samenlevingen en culturen ten aanzien van waaruit verwaarlozing nu precies bestaat (McSherry, 2007).

Daarnaast wordt verwaarlozing volgens Dubowitz et al. (2004) over het algemeen gedefinieerd als dichotome variabele, namelijk 'verwaarlozing' of 'geen verwaarlozing', in plaats van als een continuüm van behoeften van kinderen die loopt van 'geheel aan voldaan' tot 'geheel niet aan voldaan'. Het trekken van een grenslijn gebeurt volgens deze onderzoekers vaak willekeurig. De heterogeniteit binnen het begrip en de moeilijkheid van het specificeren van nalatige zorg (onvervulde behoeften) vormen volgens Straus & Kantor (2005) de kern van de uitdaging om het fenomeen te conceptualiseren. De ontwikkeling van een standaard definitie is hierdoor tot nog toe uitgebleven volgens deze onderzoekers.

Een volgend probleem betreft het aantonen van de mate van verwijtbaarheid van ouders. In situaties van verwaarlozing van kinderen is het vaak onduidelijk of dit te wijten is aan de afwezigheid van sociale, economische- en psychologische bronnen van ouders (Gelles, zoals geciteerd in McSherry, 2007). De oorzaken zijn dus vaak onduidelijk. Stone, zoals geciteerd in McSherry (2007), stelt dat het in gevallen van verwaarlozing vaak ingewikkeld is om daadwerkelijk iemand de schuld te geven: heeft de ouder schuld, de omgeving of een mix van beiden?

Een ander groot probleem ten aanzien van de conceptualisering en het meten van verwaarlozend gedrag is het gebrek aan empirisch bewijs als het gaat om de schadelijkheid (Straus & Kantor, 2005). Bepaald verwaarlozend gedrag lijkt meer serieus of gevaarlijk te zijn dan andere gedragingen, maar dit is slechts gebaseerd op culturele aannames en niet op wetenschappelijk bewijs. Volgens DePanfilis (2006) is er onenigheid tussen onderzoekers

EEN EINDE MAKEN AAN 'DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING'

over of 'potentiële schade' voor kinderen in acht genomen moet worden bij het beoordelen van een situatie als 'verwaarlozend'.

Tot slot bestaat er variatie in wat onder verwaarlozing wordt verstaan, omdat mensen de beoordeling van een verwaarlozende situatie relateren aan het ontwikkelingsniveau van het kind. Dit maakt het ingewikkeld om een reeks gedragingen vast te stellen die 'altijd' automatisch horen bij verwaarlozing (DePanfilis, 2006).

Aanknopingspunten voor definiëring

Een aantal wetenschappers heeft naar aanleiding van verricht wetenschappelijk onderzoek beschreven wat nog nodig is voor het conceptualiseren van kinderverwaarlozing. Volgens Dubowitz et al. (2004) omzeilt het kijken naar verwaarlozing als 'continuüm' de willekeur van categorische etikettering en zorgt dit perspectief op verwaarlozing voor een meer kwalitatieve beoordeling van verwaarlozing. McSherry (2007) stelt dat het allereerst zaak is om kinderverwaarlozing helder te definiëren in korte en bondige termen. Dit zou o.a. maatschappelijk werkers en (gezondheids)professionals in staat stellen om een duidelijk beeld te ontwikkelen van de verschillende vormen van verwaarlozing waarmee zij dagelijks te maken krijgen. Daarnaast zou het deze mensen helpen om beweringen van verwaarlozing te verifiëren en te onderbouwen. Ook stelt McSherry (2007) dat het definiëren van verwaarlozing, in welke tijd of context dan ook, sterk zal afhangen van de aanwezige politieke en morele ideeën kijkend naar wat men adequate te zorg acht voor kinderen.

Verder moet het erkend worden dat de schade die verwaarlozing aanbrengt bij een kind samenhangt met de tijdsduur (McSherry, 2007). Volgens Stowman & Donohue (2005) is verwaarlozing doorgaans een chronische situatie die niet traceerbaar is aan de hand van een enkel incident. Straus en Kantor (2005) bevestigen dit door te stellen dat het risico voor een kind op schadelijke gevolgen groter wordt naarmate verwaarlozende gedragingen vaker voorkomen. Ook Zuravin, zoals geciteerd in Straus en Kantor (2005), toonde het belang aan van het scheiden van gegevens met betrekking tot hevigheid (de door de cultuur veronderstelde schadelijkheid of onwettigheid van het gedrag) en chroniciteit (frequentie of herhaling van het gedrag). Het is van belang om in mogelijke situaties van kinderverwaarlozing te onderzoeken of er sprake is van een incident of een patroon, wat de ernst en de duur is en tot welke (concrete) schade of bedreiging de verwaarlozing bij een kind heeft geleid. Daarmee is chroniciteit bij verwaarlozend gedrag een cruciale factor. DePanfilis (2006) stelt dat chroniciteit ook wel gezien kan worden als het in kaart brengen van de geschiedenis van gedrag in plaats van te focussen op een specifiek incident.

EEN EINDE MAKEN AAN 'DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING'

Daarnaast zou het meten van verwaarlozend gedrag volgens Straus & Kantor (2005) gebaseerd moeten zijn op het principe dat 'het falen van een verzorger in het voorzien in de behoeften van kinderen verwaarlozend gedrag is ongeacht het motief, de reden of de omstandigheden'. Zo zou er bij het vaststellen van verwaarlozing bijvoorbeeld geen rekening gehouden moeten worden met eventuele armoede in een gezin. De mate van verwijtbaarheid dient dus buiten beschouwing worden gelaten. Slack et al. (2003) suggereren ook dat ouderlijke verantwoordelijkheid bij het duiden van verwaarlozing tijdelijk opzij moeten worden gezet, omdat dit betrekking heeft op de interventie en niet op de beoordeling van een verwaarlozende situatie. De focus van onderzoek moet verschoven worden van ouders die verwaarlozing veroorzaken door bepaalde omstandigheden naar een maatstaf die gecentreerd is op het kind in termen van blootstelling aan risico (Dubowitz et al., 1993; Slack et al., 2003).

Daarnaast is het volgens Stowman & Donohue (2005) wenselijk om een gestandaardiseerde methode voor het benaderen van verwaarlozing te ontwikkelen. Hiervoor zou gebruik gemaakt moeten worden van ecologisch raamwerk, om zo het zoeken naar de verantwoordelijkheid en schuld van ouders te verminderen. Verder is een ecologisch model voor het duiden van verwaarlozing het meest bruikbaar, omdat individuele, familiale, gemeenschap- en maatschappelijke factoren bijdragen aan het ontstaan van verwaarlozing (Dubowitz et al., 1993). Ook kan de beoordeling van een situatie als verwaarlozend variëren met de leeftijd van het kind. Straus & Kantor (2005) pleiten voor een (overeengestemde) methode voor het definiëren van verwaarlozing, waarbij er o.a. gebruik wordt gemaakt van leeftijdgeschikte indicatoren van verwaarlozing. Volgens Stowman & Donohue (2005) is het ingewikkeld om een maatstaf te hanteren voor alle facetten waaruit verwaarlozing bestaat. Het is daarom volgens deze onderzoekers noodzakelijk om eerst de meest fundamentele kwesties die aan verwaarlozing ten grondslag liggen te identificeren. Verder kan verwaarlozend gedrag verschillende benaderingen of behandeling en (primaire) preventie vereisen, doordat het een multidimensionaal fenomeen is. Daarom zijn subschalen nodig van verwaarlozend gedrag (Straus & Kantor, 2005).

Richtlijnen voor 'inkadering'

Gezamenlijk vormen al deze genoemde aspecten richtlijnen om verwaarlozing op een adequate wijze te kunnen definiëren en conceptualiseren. Beleid, praktijk en wetenschap hebben behoefte aan een inkadering van het fenomeen verwaarlozing, waarbij 1) er gebruik wordt gemaakt van een standaard methode voor het benaderen van verwaarlozing, 2) de meest fundamentele kwesties die aan verwaarlozing ten grondslag liggen zijn geïdentificeerd, 3)

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

basisbehoeften centraal staan en er een grens wordt getrokken met betrekking tot minimale zorg die kinderen nodig hebben, zodat duidelijk wordt wanneer er sprake is van nalatige zorg, 4) een ecologische raamwerk wordt gehanteerd waarbij schuld, oorzaken of verwijtbaarheid geen rol spelen 5) chroniciteit (frequentie, duur, patroon) een grote rol speelt, 6) gekeken wordt naar de gevolgen voor het kind (ernst), 7) gebruik wordt gemaakt van leeftijds geschikte indicatoren, 8) verwaarlozing wordt benaderd als een continuüm en er rekening is gehouden met culturele opvattingen in de samenleving.

In dit onderzoek zal een vervolg gegeven worden aan deze richtlijnen voor het conceptualiseren van verwaarlozing. De bovengenoemde aspecten die wetenschappers associëren met verwaarlozing worden getoetst in de praktijk. Dit onderzoek heeft tot doel om enerzijds een bijdrage te leveren aan een eerste inkadering van het fenomeen verwaarlozing en anderzijds inzicht geven in mogelijkheden voor beleidsverbetering ten behoeve van de aanpak van verwaarlozing in Nederland om op deze manier een einde te maken aan de verwaarlozing van verwaarlozing in Nederland.

Methode

Aan de hand van half gestructureerde interviews met open vragen zijn professionals, docenten, artsen, onderzoekers en hoogleraren bevroegd over de betekenis die zij geven aan het fenomeen verwaarlozing (welke factoren een rol spelen bij het duiden van verwaarlozing) en waar mogelijkheden voor verbetering liggen voor de aanpak van verwaarlozing in Nederland. Daarnaast is gebruik gemaakt van het balansmodel van Bakker (Bakker, Bakker, Van Dijke & Terpstra, 1997) om (visueel) in kaart te brengen welke factoren meewegen bij het duiden van verwaarlozing.

Onderzoeksgroep en procedure

Er zijn dertien gesprekken gevoerd met experts op het gebied van kindermishandeling en professionals die in hun werkzaamheden regelmatig te maken hebben met verwaarlozing van kinderen, waaronder een GGD jeugdarts (consultatiebureau), een jeugdarts van het Vroeghulpteam van de GGD, twee kinderartsen werkend in academische ziekenhuizen, twee docenten (waarvan één in het basisonderwijs en één in het speciaal basisonderwijs), een vertrouwenspersoon van het Advies en Meldpunt Kindermishandeling (AMK), een gezinsvoogd van Bureau Jeugdzorg, twee (bijzonder) hoogleraren en twee onderzoekers die (wetenschappelijk) werk leveren op het gebied van kinderverwaarlozing en een programmaleider op het gebied van veilig opgroeien en kindermishandeling van het

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

Nederlands Jeugdinstituut. Gezamenlijk vertegenwoordigen deze respondenten een grote diversiteit aan sectoren waar met kinderen wordt gewerkt.

De geïnterviewden zijn middels e-mailverkeer of telefonisch benaderd aan de hand van beschikbare contactgegevens bij het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Ook is de sneeuwbalmethode gehanteerd, waarbij aan een respondent werd gevraagd of deze mensen kende die ofwel een grote hoeveelheid aan (praktijk)ervaring hadden op het gebied van verwaarlozing (in de gewenste sector waarvoor een respondent werd gezocht), dan wel een uitgesproken mening hadden over het fenomeen verwaarlozing vanwege een grote mate van aanwezige (wetenschappelijke) kennis en expertise.

Onderzoeksinstrumenten

De interviewvragen zijn gebaseerd op bevindingen uit de wetenschappelijke literatuur. Het eerste deel van de interviewvragen had betrekking op de definitie van verwaarlozing en welke factoren meespelen bij het duiden ervan. Vervolgens werden de genoemde factoren verder uitgediept aan de hand van vragen over het nemen van basisbehoeften van kinderen als uitgangspunt voor verwaarlozing, buffers (compenserende factoren) en gradaties in ernst binnen het fenomeen verwaarlozing. Het laatste deel van het interview had betrekking op de aanpak van verwaarlozing. Hierin stonden onderwerpen als preventie, signalering en wetenschappelijk onderzoek centraal ter verbetering van het huidige (overheids)beleid.

Tevens is tijdens de interviews ook gebruik gemaakt van het balansmodel van Bakker. Dit model is gehanteerd om de geïnterviewden op weg te helpen bij het noemen van factoren die samenhangen met (het duiden van) verwaarlozing. Het spreken over factoren werd hierdoor meer visueel gemaakt. Daarnaast bood dit model de mogelijkheid om zowel factoren die zwaar meewegen om een situatie als verwaarlozend te bestempelen, als pluspunten (buffers) bij een verwaarlozende situatie inzichtelijk te maken. Allereerst is aan de respondenten gevraagd om dit balansmodel vanuit de eigen kennis en expertise in te vullen. Vervolgens is een reeds op wetenschappelijke literatuur gebaseerd ingevuld balansmodel aan de respondenten voorgelegd, ter toetsing. Uitgangspunt hierbij was om de respondenten niet te sturen in hun antwoorden, maar naast de eigen inbreng ook een reactie op de voorlopige bevindingen op basis van de bestuurde literatuur te verkrijgen. Op deze manier kon de meeste informatie worden opgehaald.

Werkwijze

Met twaalf respondenten is een uur tot anderhalf uur face-to-face gesproken. Daarnaast is één respondent gedurende een half uur telefonisch geïnterviewd, vanwege het feit dat deze respondent zeer beperkt was in tijd. Verder zijn de balansmodellen tijdens het interview op papier ingevuld door de onderzoeker, gelijktijdig met het benoemen van de factoren door de respondenten. Tien van de dertien respondenten hebben een invulling gegeven aan het balansmodel en een reactie gegeven op het reeds ingevulde model gebaseerd op bevindingen uit de wetenschappelijke literatuur. Het feit dat drie respondenten ontbreken, is het gevolg van tijdgebrek tijdens de interviews en dat twee respondenten een andere manier prefereerden boven het gebruik van het balansmodel om te beschrijven wat verwaarlozing inhoudt.

Voor het vergroten van de betrouwbaarheid zijn alle gesprekken met een voice recorder opgenomen en woordelijk uitgetypt. Er is gekozen voor het betrekken van een groot aantal belangrijke experts op het gebied van kindermishandeling bij dit onderzoek, omdat de kans op het verkrijgen van adequate antwoorden hiermee werd verhoogd. Tevens is getracht de validiteit van dit onderzoek te vergroten door veelvuldig vervolgvragen te stellen (door te vragen) om zo daadwerkelijk een antwoord te krijgen op de interviewvragen. Ook is voor het opstellen van de interviewvragen gebruik gemaakt van onderliggende theorieën (onder andere de theorie van Maslow (1943) en het raamwerk van Bradley & Caldwell (1995)). Bovendien is gebruik gemaakt van ‘peer consultation’ waarbij de opzet, dataverzameling en analyse van dit onderzoek is voorzien van commentaar door collega’s bij het ministerie van VWS.

Analyse

De woordelijk uitgetypte interviews (transcripts) zijn gecodeerd aan de hand van een aantal topics te weten begrip/definitie, onderbuikgevoel, basisbehoeften, verantwoordelijkheid, balansmodel, prevalentie, buffers, signalen, oorzaken, gevolgen, gradaties, methodes, handelingswijzen, interventies, problemen en oplossingen. Dit analyseproces is meerdere keren doorlopen voor het vergroten van de betrouwbaarheid van de resultaten. Er is gekozen voor deze coderingen, omdat deze codes de antwoorden op de interviewvragen goed dekten. Deze topics zijn vervolgens gehanteerd voor het maken van mindmaps per interview. Na bestudering van de (dertien) mindmaps is gekeken naar de thema’s die gerelateerd waren aan de hoofdvragen van dit onderzoek. Dit waren vijf hoofdthema’s, namelijk begrip/definitie, basisbehoeften, gradaties, problemen en oplossingen. Van deze vijf hoofdthema’s zijn de belangrijkste bevindingen van alle interviews tezamen in

een mindmap weergeven. Tevens zijn binnen deze vijf hoofdthema’s subthema’s gebruikt, voor het bundelen van alle bevindingen. Tot slot is er een model gemaakt die de samenhang tussen de hoofd en subthema’s weergaf, in relatie tot de beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek. Dit model is leidend geweest voor het weergeven van de resultaten.

Resultaten

De hoofdvraag van dit onderzoek was tweeledig. In deze resultatensectie worden eerst de bevindingen gepresenteerd ten behoeve van de eerste inkadering van verwaarlozing. Vervolgens zijn de bevindingen omtrent mogelijkheden voor verbetering van de aanpak van verwaarlozing in Nederland beschreven.

Inkadering van het fenomeen verwaarlozing

Algemeen beeld

In de interviews stond het in kaart brengen van wat kinderverwaarlozing behelst centraal. Aan de respondenten is daarom gevraagd wat zij verstaan onder verwaarlozing van kinderen. Opvallend was dat de meerderheid van de geïnterviewden moeite had met het beantwoorden van deze vraag. De gesprekken waren een proces, waarbij het doorvragen de respondenten hielp om voor zichzelf steeds meer helder te krijgen wat verwaarlozing is en welke factoren meewegen bij het duiden ervan. Er zijn uitspraken gedaan over wat het concretiseren en definiëren van verwaarlozing zo ingewikkeld maakt. Allereerst hebben twaalf van de dertien geïnterviewden aangegeven dat er onduidelijkheid bestaat over wat verwaarlozing precies behelst. Er is sprake van een groot grijs gebied. Ook zijn mensen in de praktijk vaak (te) voorzichtig met het uitdelen van een ‘etiket’ als verwaarlozing. Daarnaast is het begrip volgens sommigen te breed, waardoor veelvormigheid ontstaat. Als reactie hierop zijn mensen eigen normen en waarden gaan hanteren voor het duiden van verwaarlozing. Hierdoor worden vergelijkbare situaties van verwaarlozing verschillend gewogen. Van de geïnterviewden is slechts één persoon van mening dat er op dit moment geen onduidelijkheid is over wat verwaarlozing inhoudt, maar dat mensen geen vervolg geven aan wat ze zien. Ze zien vaak maar een stukje van de gehele situatie en denken daardoor dat het wel mee valt (en handelen daarom niet). Ook is door vier respondenten aangegeven dat het bij verwaarlozing vaak draait om een ‘onderbuikgevoel’, omdat verwaarlozing een fenomeen is dat soms niet hard te maken is. Er wordt dan afgegaan op een ‘niet-pluis-gevoel’. Tot slot hebben een aantal respondenten aangegeven dat verwaarlozing cultuurgebonden is. In iedere samenleving maar ook ieder gezin zijn eigen normen en waarden leidend waardoor er verschillend wordt gedacht

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

over verwaarlozing en er niet een juiste gedachtegang uit te kiezen is.

Definitie

Bij het analyseren van de beschrijvingen van verwaarlozing viel op dat door de respondenten op verscheidene manieren onderscheid is gemaakt in vormen van verwaarlozing. De meerderheid van de respondenten (zeven van de dertien) maakte een onderscheid tussen fysieke en emotionele verwaarlozing. Een tweetal geïnterviewden maakte een onderscheid in vormen van verwaarlozing aan de hand van de ontwikkelingsgebieden van kinderen, bijvoorbeeld cognitieve, sociaal-emotionele, en fysieke verwaarlozing. Door vier respondenten werd geen onderscheid gemaakt in verschillende vormen van verwaarlozing, maar zijn algemene kenmerken genoemd. Van deze vier draait het volgens twee respondenten bij verwaarlozing niet om een definitie of om vormen, maar om het in kaart brengen van de ouder-kind interactie.

Alle beschrijvingen van het fenomeen verwaarlozing tezamen genomen, levert een grote hoeveel aan algemene kenmerken van verwaarlozing op. Deze kenmerken zijn gebundeld onder een aantal grotere thema's. Voorbeelden hiervan zijn emotionele veiligheid, gebrek aan toezicht, teveel zorg, gebrek aan input en ontwikkelingsmogelijkheden, gebrek aan structuur, bedreigingen voor de gezondheid en gebrek aan kleding, hygiëne, onderdak en voedsel. Deze hoofdgroepen en de bijbehorende kenmerken zijn ingedeeld in fysieke en emotionele verwaarlozing, vanwege het feit dat de meerderheid van de geïnterviewden dit onderscheid heeft gemaakt. Zie hiervoor tabel 2 (bijlage 2). Opvallend is dat er met name veel kenmerken van emotionele verwaarlozing zijn genoemd.

Een aantal respondenten heeft in één korte zit samengevat wat zij onder verwaarlozing verstaan. Voorbeelden hiervan zijn ‘een mismatch tussen de zorg die ouders leveren en de basisbehoeften van kinderen’, ‘het passief veroorzaken van letsel door het nalaten van noodzakelijke zorg’, ‘ouders voorzien niet in de basisbehoeften van kinderen’ en ‘bewuste onthouding van zorg’.

Grens trekken

Verder is aan de respondenten gevraagd of zij het wenselijk achten om een grens te trekken voor wat wel en wat geen verwaarlozing is. Zes respondenten waren voorstander van het trekken van een grens voor verwaarlozing. Hierbij werd er gesproken over het stellen van een ‘ondergrens’ of ‘minimum’ dat noodzakelijk is. Dit zorgt ervoor dat duidelijkheid ontstaat over wat verwaarlozing behelst en dat situaties van verwaarlozing door iedereen hetzelfde

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

worden beoordeeld in de praktijk. Zeven geïnterviewden gaven aan dat het ingewikkeld is om een grens te trekken, omdat er altijd een grijs gebied zal blijven bestaan. Door anderen is gesteld dat het trekken van een harde grens bijna niet mogelijk is en situaties per geval bekeken en gewogen moeten worden. Twee respondenten pleitten ervoor om zowel geen definitie voor verwaarlozing op te stellen als een grens te trekken, maar verwaarlozing te benaderen als een continuüm.

Daarnaast heeft een aantal respondenten ook uitspraken gedaan over waar volgens hen de grens ligt voor verwaarlozing. Zo zijn twee geïnterviewden van mening dat de grens bij het stellen van verwaarlozing ligt bij of een kind schade gaat ondervinden van de situatie in de ontwikkeling. Ook werden grenzen aangeduid als chronisch geen steun of affectie geven aan een kind, een ouder die de eigen behoeften overwegend boven die van het kind stelt, dat een kind zich niet goed kan ontwikkelen en gebrek aan sensitiviteit en responsiviteit bij ouders.

Factoren die een rol spelen bij verwaarlozing

Uit de interviews kwam naar voren dat er een aantal aspecten van belang zijn bij het duiden van verwaarlozing. Over de wenselijkheid van het beoordelen van enkele aspecten bij verwaarlozing bestaat al consensus, ten aanzien van sommige aspecten verschillen de geïnterviewden van mening. Ten eerste stelden vijf van de dertien geïnterviewden dat er bij verwaarlozing sprake moet zijn van zichtbare of (in de toekomst) te verwachten schade voor de ontwikkeling van een kind. In reactie op het reeds ingevulde balansmodel, waarin het aspect ‘er is (zichtbare) schade voor het kind’ was opgenomen, gaven vier respondenten aan dat dit inderdaad een criterium is voor het duiden van verwaarlozing mits hieraan wordt toegevoegd ‘of de verwachting is dat er schade kan ontstaan in de toekomst’. Echter, er waren ook vier geïnterviewden van mening dat dit aspect gevaarlijk is om mee te nemen in de weging van of iets verwaarlozing is of niet. Dit zou namelijk de indruk wekken dat er schade aanwezig moet zijn bij het kind. Professionals kijken vervolgens strikt naar of aan dit criterium wordt voldaan, maar de gevolgen van verwaarlozing worden pas vaak laat zichtbaar en dan valt er geen schade te ontdekken. Het gevolg is dan dat professionals een situatie niet bestempelen als ‘verwaarlozend’, terwijl er wel sprake van is. Over of het in kaart brengen van de schade bij kinderen hoort bij het duiden van verwaarlozing bestaan dus nog tegengestelde opvattingen.

Een ander aspect dat volgens een grote meerderheid van de geïnterviewden overduidelijk wel van belang is bij het duiden van verwaarlozing is chroniciteit, oftewel een situatie moet structureel voorkomen en er moet sprake zijn van een patroon. Dit betekent dat

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

een situatie dus langdurig is en niet incidenteel. Tien respondenten hebben dit aspect genoemd als horend bij verwaarlozing. Verder heeft een ruime meerderheid van de geïnterviewden (negen) bij het beoordelen van het reeds ingevulde balansmodel, waarin chroniciteit was opgenomen, aangegeven dat dit correct is. Tevens is met de respondenten gesproken over het concretiseren van brede termen als duur, mate van ernst en chroniciteit om deze te kunnen hanteren als criterium voor verwaarlozing. Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden aangedragen. Ten eerste is door sommigen gezegd dat je voor deze concepten een spectrum op zou kunnen stellen, lopend van mild naar ernstig. Ook is meerdere malen gesteld dat deze concepten niet gespecificeerd dienen te worden, omdat het dan een ‘regel’ wordt waar mensen zich aan gaan houden (bijvoorbeeld bij 3 weken is een situatie nog geen verwaarlozing, maar bij 4 weken wel). Hier is geen zwart-wit regel voor op te stellen. Daarentegen is ook aangegeven dat de mate van chroniciteit bij verwaarlozing wel meer concreet gemaakt moet worden, omdat professionals dezelfde mate van chroniciteit hanteren als criterium voor verwaarlozing bij baby’s als bij kinderen. Dit is onjuist, omdat een kortdurende situatie bij baby’s ook al heel schadelijk kan zijn. Er moeten dus wel richtlijnen zijn voor chroniciteit, duur en ernst. Ook is aangegeven dat deze concepten gerelateerd zijn aan de effecten die het op een kind heeft: ieder kind reageert anders op een situatie en dit moet het uitgangspunt zijn voor het hanteren van termen als duur, ernst en chroniciteit. Tot slot is als oplossing voor het hanteren van deze concepten aangegeven, dat het observeren van de ouder-kind relatie veel meer centraal moet staan dan deze vage termen. Deze geeft al genoeg informatie over of een situatie kinderverwaarlozing betreft of niet. Ten opzichte van hoe termen als duur, ernst en chroniciteit gehanteerd moeten worden als criteria voor verwaarlozing, zijn de meningen dus nog verdeeld.

De mate van verwijtbaarheid van ouders is door de meerderheid van de geïnterviewden niet genoemd als relevante factor voor verwaarlozing. Slechts drie respondenten hebben de mate van verwijtbaarheid van ouders in verband gebracht met het duiden van verwaarlozing en daarbij spreken deze elkaar tegen. Zo was de visie van een respondent dat er geen sprake is van verwaarlozing als het ouders echt niet te verwijten valt. Bovendien gaf een geïnterviewde aan dat er sprake is van verwaarlozing als een ouder iets wel kan geven, maar het niet doet. Een ander was van mening dat er pas gesproken kan worden over verwaarlozing als er na uitleg over de ongewenste situatie geen actie wordt ondernomen door ouders ter verbetering.

Tot slot hebben zeven respondenten het ‘niet voorzien in basisbehoeften van kinderen’ in verband gebracht met verwaarlozing. Tevens is iedere respondent ook expliciet gevraagd

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

naar een mening over het nemen van basisbehoeften van kinderen als uitgangspunt om verwaarlozing te duiden. De meerderheid van de respondenten (tien) vond dit een goed en werkbaar uitgangspunt, onder andere omdat dit het meest duidelijk en overzichtelijk is, een nieuwe invalshoek is vanuit een positieve benadering en het best hanteerbare handvat is voor het definiëren van verwaarlozing. Dit maakt dat het in kaart brengen van basisbehoeften, naast chroniciteit, ook thuishoort in de inkadering van verwaarlozing. Tevens hebben zes van deze tien respondenten aangegeven dat het hanteren van dit uitgangspunt ook uitdagingen biedt. Redenen die hiervoor werden aangedragen, betreffen de complexiteit van het stellen van een harde grens met betrekking tot wat basisbehoeften zijn, het feit dat er altijd een grijs gebied zal zijn (ook voor basisbehoeften) en dat er nog veel discussie is over wat precies de basisbehoeften van kinderen zijn. Daarentegen heeft een kleine minderheid (drie respondenten) aangegeven het niet wenselijk te vinden om basisbehoeften van kinderen als uitgangspunt te nemen voor het duiden van verwaarlozing. Deze geïnterviewden waren van mening dat er onduidelijkheid is over in welke combinatie en hoe vaak basisbehoeften moeten voorkomen en dat het begrip basisbehoeften subjectief is: liefde kun je bijvoorbeeld niet meten. Ook is gesteld dat niemand weet wat fundamentele basisbehoeften precies zijn en het daarom niet mogelijk is om basisbehoeften te gebruiken voor het inkaderen van verwaarlozing. Daarentegen is een voorstander van het hanteren van basisbehoeften als uitgangspunt voor het definiëren van verwaarlozing van mening dat een hoeveelheid aan onderzoek ervoor heeft gezorgd dat er inmiddels een ‘common sense’ is over wat nodig is voor een gezonde kindontwikkeling. Deze twee respondenten spreken elkaar dus tegen. Verder is aan de respondenten die voorstander waren van het hanteren van basisbehoeften als uitgangspunt gevraagd om te benoemen wat de basisbehoeften van kinderen zijn. De genoemde basisbehoeften zijn vergeleken met de algemene kenmerken die respondenten associëren met verwaarlozing. Dit is weergegeven in tabel 3 (zie bijlage 3). Uit deze tabel blijkt dat de genoemde algemene kenmerken van verwaarlozing naadloos aansluiten bij de door de respondenten genoemde basisbehoeften van kinderen. Feitelijk hebben de geïnterviewden dus gebreken in het voorzien in basisbehoeften van kinderen genoemd als kenmerken van verwaarlozing. De meeste genoemde basisbehoeften waren: liefde/aandacht/affectie (warmte, steun, beschikbaarheid), (emotionele) veiligheid, fysieke behoeften (waarvan voeding, onderdak en medisch zorg het meest), onderwijs en fysieke bescherming. Evenals bij de genoemde algemene kenmerken was ook hier opvallend dat basisbehoeften op emotioneel gebied meer zijn genoemd dan op fysiek gebied. Bovendien zijn de beschreven basisbehoeften van kinderen uit het theoretisch kader van dit onderzoek (levensonderhoud,

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

toezicht/veiligheid, stimulatie, steun en affectie en structuur) naar correctheid getoetst door middel van het ingevulde balansmodel. Geen enkele respondent was het oneens met deze basisbehoeften, vijf respondenten waren het eens met deze basisbehoeften en nog eens vijf geïnterviewden was het eens met de basisbehoeften mits er een toevoeging plaatsvindt. Deze toevoegingen betroffen: het aanleren van ‘normen en waarden/morele opvoeding’, ‘respect voor autonomie’ en ‘onderwijs’ moeten apart worden benoemd tot basisbehoeften van kinderen. Verder was opvallend dat de basisbehoeften die genoemd zijn sterk overeenkomen met de daarna getoetste basisbehoeften uit de wetenschappelijke literatuur. Dit duidt erop dat dit de basisbehoeften zijn waar het bij verwaarlozing om draait.

Naast het concreet maken wat de basisbehoeften van kinderen zijn, hebben een aantal respondenten ook algemene opmerkingen gemaakt over het hanteren van basisbehoeften als uitgangspunt voor het inkaderen van verwaarlozing. Er is gesproken over of de basisbehoeften gerangschikt kunnen worden naar mate van belangrijkheid. Vier respondenten hebben aangegeven dat de basisbehoefte ‘steun en affectie’ het meest belangrijk is. Daarnaast vonden twee respondenten de volgende drie basisbehoeften het belangrijkste: ‘levensonderhoud’, ‘toezicht/veiligheid’ en ‘steun en affectie’. Ook is er door een respondent de volgende rangschikking gemaakt in belangrijkste basisbehoeften: 1) sociaal-emotionele geborgenheid, 2) behoefte aan fysiek welzijn en 3) sociaal-cognitieve ontwikkeling. Hierop aansluitend hebben vijf respondenten aangegeven dat basisbehoeften leeftijdsgebonden zijn. In iedere leeftijd- en ontwikkelingsfase waarin kinderen zich bevinden, liggen de accenten in mate van belangrijkheid en invulling van de basisbehoeften anders. Ook is gesteld dat de basisbehoeften vaak met elkaar samenhangen. Er werd gezegd dat basisbehoeften elkaar niet kunnen compenseren. Verder zijn een aantal opmerkingen gemaakt over het beschrijven van basisbehoeften. Twee respondenten gaven aan dat basisbehoeften het beste beschreven kunnen worden in termen van veiligheid, terwijl drie respondenten aangaven dat de rechten van het kind uit het IVRK hiervoor het beste gehanteerd kunnen worden. Verder is gesteld dat basisbehoeften gedetailleerder beschreven zouden moeten worden, aan de hand van kennis uit wetenschappelijk onderzoek over wat nodig is voor een gezonde ontwikkeling van kinderen. Aanvullend hierop is aangegeven dat het beschrijven van basisbehoeften alleen mogelijk is in algemene termen, vanwege het feit dat ieder kind uniek is in wat het nodig heeft.

Buffers of compenserende factoren

Naast factoren die meewegen om te stellen dat er sprake is van verwaarlozing hebben een groot aantal respondenten aangegeven dat het in kaart brengen van compenserende

EEN EINDE MAKEN AAN 'DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING'

factoren ook van belang is bij verwaarlozing. Dit zijn factoren die een situatie van verwaarlozing kunnen compenseren of 'rechttrekken'. Er is aan de hand van het balansmodel gesproken over buffers, zie tabel 4 (bijlage 4). Indien deze factoren aanwezig zijn, wordt de mate van verwaarlozing hier volgens de respondenten door bepaald. Ook hebben de respondenten gereageerd op de buffers in het op wetenschappelijke literatuur gebaseerde reeds ingevulde balansmodel. Op de buffer 'andere mensen compenseren voor de basisbehoefte die een kind niet krijgt' waren de reacties het meest positief. Zes mensen zijn van mening dat deze buffer ervoor zorgt dat er dan geen sprake meer is van verwaarlozing. Een aantal respondenten geeft hierbij wel aan, dat andere mensen niet kunnen compenseren voor de basisbehoeften steun en affectie (liefde en aandacht). Dit kan een kind alleen van de biologische ouders krijgen. Over het aspect 'er is een hechte band tussen ouder(s) en kind' dat ervoor kan zorgen dat er geen sprake is van verwaarlozing zijn de meningen verdeeld. Vier mensen hebben aangegeven dat dit inderdaad zo is, terwijl vier anderen stelden dat een te hechte band tussen ouders en kind ook ongezond kan zijn. Zo kan loyaliteit van kinderen richting hun ouders nadelig uitpakken en is een hechte band tussen ouders en kind alleen een bescherming tegen de gevolgen van verwaarlozing voor een kind. Een hechte band heft de verwaarlozing dus niet geheel op. Hetzelfde is ook gezegd over de aanwezigheid van een sociaal netwerk of steun aan ouders. Volgens sommigen beschermt ook dit alleen tegen de gevolgen van verwaarlozing en is het enkel belangrijk om in kaart te brengen voor het soort hulp dat ingezet moet worden. Eén respondent heeft aangegeven dat van compensatie voor een verwaarlozende situatie alleen sprake kan zijn wanneer een situatie incidenteel is of wanneer een andere ouder of volwassene wel voorziet in de basisbehoefte die het kind thuis niet ontvangt. Alle andere mogelijke buffers beschermen slechts tegen de gevolgen van verwaarlozing. Over dat er buffers zijn die een situatie kunnen compenseren zijn de meeste respondenten het dus eens, maar de mate waarin de genoemde buffers kunnen compenseren staat nog ter discussie. Tot slot was er in het vanuit de wetenschappelijke literatuur ingevulde balansmodel een aspect opgenomen over kindkenmerken: temperament, veerkracht en de intelligentie van een kind zouden ervoor kunnen zorgen dat een kind geen schade ondervindt van een verwaarlozende situatie en de situatie ook niet bestempelt hoeft te worden met het etiket verwaarlozing. Een groot deel van de respondenten was het hiermee oneens en stelde dat kindfactoren niet meespelen in het beoordelen van een verwaarlozende situatie. Negen respondenten gaven aan dat de gevolgen voor een kind hierdoor minder kunnen zijn, maar dat dit de verwaarlozing niet opheft. Kindkenmerken moeten bij het duiden van een situatie van verwaarlozing dus buiten beschouwing worden gelaten.

Inkadering

Al deze bevindingen tezamen genomen zorgen voor een overzicht (zie figuur 1 in bijlage 5) van welke factoren thuisshoren in een eerste inkadering van verwaarlozing. In deze figuur is in het vak om verwaarlozing heen weergegeven welke factoren samenhangen met verwaarlozing en een rol spelen bij het duiden ervan. Dit zijn chroniciteit (patroon), basisbehoeften van kinderen en buffers. Daarnaast zijn er dus ook factoren waarover nog discussie bestaat of deze gerelateerd zijn aan verwaarlozing en of ze wel of niet in kaart gebracht moeten worden bij het duiden ervan. Dit betreffen de mate van verwijtbaarheid (van ouders) en of de verwaarlozing schadelijk is (of in de toekomst zal zijn) voor de ontwikkeling van een kind. Deze factoren lijken sommigen in ieder geval nodig te hebben bij het maken van een afweging over in of een verwaarlozende situatie wel of geen sprake is van verwaarlozing.

Tevens is het van belang om zowel de mate van consensus over de relevantie van de factor (hoort deze in de inkadering van verwaarlozing) als de mate van consensus over de mogelijkheid tot operationalisering van deze factoren te schetsen. Dit is weergegeven in tabel 5 (zie bijlage 6).

Beleidsverbetering

Verwaarlozing is in Nederland de meest voorkomende vorm van mishandeling en vanuit de regering is de roep gekomen om de te grote aantallen van kinderverwaarlozing in Nederland naar beneden te brengen. Daarom is met de respondenten ook gesproken over wat ervoor nodig is om verwaarlozing in Nederland beter te kunnen voorkomen, signaleren en aanpakken.

Huidige knelpunten

Door de respondenten zijn meerdere problemen aangekaart wanneer het gaat om het voorkomen, signaleren en aanpakken van verwaarlozing in Nederland. Deze problemen hadden betrekking op wetgeving en taken van de overheid, de handelingswijze van professionals en de toerusting van professionals om op een adequate manier met situaties van kinderverwaarlozing om te gaan.

Allereerst de problemen ten aanzien van wetgeving en taken van de overheid. In Nederland zijn ouders niet verplicht tot het bezoeken van consultatiebureaus, waardoor niet alle kinderen in Nederland gezien worden. Dit ontnemt de consultatiebureaus de kans om bij

EEN EINDE MAKEN AAN 'DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING'

alle kinderen verwaarlozing te kunnen signaleren. Daarnaast is er volgens een aantal onderzoekers zowel internationaal als in Nederland, nog weinig onderzoek gedaan naar verwaarlozing en effectieve preventie van dit fenomeen. Dit is een gebrek, omdat hierdoor op dit moment niet duidelijk is hoe verwaarlozing in Nederland voorkomen kan worden.

Bovendien is er, zoals al eerder is beschreven, geen eenduidige definitie van verwaarlozing die in Nederland wordt gehanteerd. Er zijn geen afspraken in de maatschappij, een norm ontbreekt. Volgens de respondenten zijn er teveel tussengebieden, is er een te groot grijs gebied, hanteren mensen verschillende fundamentele behoeftes van kinderen en denken de meeste mensen bij verwaarlozing aan fysieke verwaarlozing waardoor een groot deel van de emotionele verwaarlozing niet op tijd wordt herkend.

Daarnaast hebben de geïnterviewden zich uitgesproken over het feit dat professionals niet altijd adequaat handelen in situaties van kinderverwaarlozing. Als gevolg van het gebrek aan een eenduidige definitie handelen professionals volgens de respondenten vanuit eigen normen en waarden, waardoor het onderscheid tussen feiten en meningen vaak niet goed gemaakt wordt. Ook is er volgens sommigen sprake van een cultuurdiscrepantie: in Nederland zijn veel verschillende culturen aanwezig, die elk weer iets anders verstaan onder verwaarlozing. Een ander aspect waardoor problemen ontstaan, is het gebrek aan adequate samenwerking. Professionals consulteren elkaar te weinig. Bij verwaarlozing is er volgens de geïnterviewden sprake van dat professionals vaak maar een deel van de gehele situatie zien: het 'gehele plaatje van een gezin' wordt veelal niet goed genoeg in kaart gebracht. Daarom is samenwerking juist bij het duiden van verwaarlozing uitermate belangrijk.

Bovendien zijn professionals op dit moment volgens de respondenten onvoldoende toegerust om adequaat om te gaan met kinderverwaarlozing. Dit komt volgens de geïnterviewden allereerst doordat de huidige gehanteerde instrumenten en werkwijzen niet afdoende zijn. In het onderwijs wordt de meldcode kindermishandeling enkel als bruikbaar gezien voor heftige problemen omtrent kindermishandeling. Daarnaast ontbreekt het volgens zowel docenten, artsen, onderzoekers als professionals op dit moment aan instrumenten die ingericht zijn op het kunnen signaleren van verwaarlozing. Bovendien is aangegeven dat rechters te vaak afgaan op kindsignalen, terwijl met name emotionele verwaarlozing heel lastig aan kinderen te zien is. Hierdoor wordt er vaak te soepel geoordeeld in dergelijke situaties van kinderverwaarlozing waardoor het probleem in stand gehouden wordt. Daarnaast is er volgens de meerderheid van de respondenten sprake van een groot kennisgebrek bij professionals, gezinsvoogden en rechters. Dit heeft allereerst te maken met het gebrek aan aandacht voor kindermishandeling in zowel HBO als WO opleidingen waarbij wordt gewerkt

met kinderen. Volgens de geïnterviewden weten de meeste professionals alleen wanneer iets ‘heel erg mis’ is. Ook onderschatten mensen de gevolgen van verwaarlozing en is aangegeven dat er weinig tot geen aandacht wordt besteed aan het gebruik van de meldcode kindermishandeling. Bovendien vraagt niet-fysieke verwaarlozing volgens meerdere geïnterviewden een zeer geschoolde blik van professionals om dit te kunnen signaleren, omdat het draait om een beschadigde ouder-kind relatie die moeilijk in kaart te brengen is. Daarnaast wordt er volgens sommigen overwegend naar ofwel de dingen die ‘goed gaan’ gekeken in een gezin ofwel naar de dingen die ‘fout gaan’, maar te weinig naar beiden. Tevens is er volgens de respondenten vaak te weinig tijd voor structurele observatie, die juist nodig is om verwaarlozing goed te kunnen duiden. Tot slot is aangegeven dat hulpverleners op dit moment worstelen met het verbeteren van het beslissingsproces. Er is sprake van onwetendheid: mensen kunnen signalen van verwaarlozing niet herkennen, omdat ze niet weten waar ze op moeten letten. Daarbij willen hulpverleners weten wanneer een situatie van verwaarlozing erg genoeg is om te kunnen spreken van verwaarlozing en wat de beste manieren zijn om hier vervolgens mee om te gaan (handelingsperspectieven).

Aanbevelingen voor de aanpak van kinderverwaarlozing

Door de respondenten zijn verschillende adviezen aangedragen om verwaarlozing van kinderen in Nederland beter te kunnen voorkomen, signaleren en aanpakken. Deze adviezen zijn met name gericht aan overheden, professionals en ouders.

De meest genoemde aanbeveling betreft de noodzaak tot het ontwikkelen van een standaard: consensus is nodig over wat verwaarlozing inhoudt. Hierover dient een maatschappelijk debat op gang te worden gebracht. Het is volgens acht respondenten van belang om een ‘normenkader’ vast te stellen, of een ‘minimum’ te stellen voor de zorg die kinderen op z’n minst nodig hebben om zich goed te kunnen ontwikkelen. Een soort ‘ondergrens’. Hierover moeten afspraken worden gemaakt in de maatschappij, bijvoorbeeld door basisbehoeften te formuleren en vast te leggen wat ouders in hun zorg minimaal moeten neerzetten.

Ook is menigmaal aangegeven dat er een grote rol is weggelegd voor consultatiebureaus, de kraamhulp en CJG’s in het signaleren van verwaarlozing. Hiervoor zouden met name consultatiebureaus beter toegerust moeten. Consultatiebureaus zijn volgens de respondenten de juiste plek voor het voorkomen, signaleren en aanpakken van verwaarlozing, omdat professionals er dan vroeg bij zijn. Er is daarom gezegd dat de overheid het bezoeken van consultatiebureaus zou moeten verplichten. Dit biedt consultatiebureaus de

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

mogelijkheid om alle kinderen in Nederland te zien en geen kind te missen bij het signaleren van verwaarlozing. Daarnaast is het volgens een geïnterviewden belangrijk dat consultatiebureaus zich richten op verschillende groepen ouders. Bij verwaarlozing is sprake van specifieke risicogroepen en dus is doelgroepenbeleid nodig om dit fenomeen te voorkomen. Ook is gesteld dat consultatiebureaus in hun beleid oog moeten hebben voor jonge ouders (zowel jong van leeftijd als ouders die hun eerste kind krijgen). Ouders moeten beter worden geïnformeerd over wat opvoeden inhoudt, wat kinderen minimaal nodig hebben aan zorg en wat wel en niet goed is voor de ontwikkeling van kinderen. Hiervoor is voorlichting aan ouders noodzakelijk en volgens een aantal respondenten is het consultatiebureau de plek om dit te doen. Ook het stelselmatig inzetten van het programma ‘Stevig Ouderschap’ door Centra voor Jeugd en Gezin [CJG’s] zou hier een goede bijdrage aan kunnen leveren.

Ook zijn er veel aanbevelingen gedaan met betrekking tot preventie. In het kader van preventie moet volgens de respondenten vroeg geïnvesteerd worden in gezinnen, al tijdens de zwangerschap, door bijvoorbeeld op huisbezoek te gaan. Daarbij is ook er een aantal keren gesproken over vroegtijdig screenen, bijvoorbeeld op basisscholen, aan de hand van een screeningsinstrument. Daarnaast is goede volwassenzorg in het kader van preventie noodzakelijk. De overheid zou moeten investeren in langdurige zorg en hulp aan ouders om zo de kans op herhaling weg te nemen. Gezinnen moeten gevolgd blijven worden. Ook is armoedebestrijding een aantal keren genoemd om verwaarlozing in Nederland aan te kunnen pakken, omdat dit een van de grootste risicofactoren is voor het ontstaan van kinderverwaarlozing. Bovendien zouden overheden meer moeten investeren in onderzoek naar effectieve (preventieve) interventies. Als onderzoek hiernaar uitblijft, blijft onduidelijk of de interventies die worden ingezet verwaarlozing daadwerkelijk kunnen voorkomen of aanpakken.

Daarnaast moeten professionals volgens de respondenten meer kennis hebben en beter geschoold zijn over verwaarlozing. Er is een aantal keer gesproken over het opnemen van kindermishandeling in het curriculum van zowel hogescholen als universiteiten, waarbij ook aandacht uitgaat naar wat kinderen minimaal nodig hebben aan zorg, wat ouders kinderen moeten bieden en hoe omgegaan kan worden met signalen van verwaarlozing en met ouders. Ook is gesteld dat voor professionals die al werkzaam zijn nascholing en trainingen noodzakelijk zijn, zodat zij weten wat verwaarlozing is en hoe ze het kunnen signaleren. Er is gesteld dat er per categorie professionals aandacht besteed zou moeten worden aan verwaarlozing, want er is een mentaliteitsverandering nodig. Ouders moeten niet tekort

EEN EINDE MAKEN AAN 'DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING'

worden gedaan, maar men moet er vroeg bij zijn en met name ook aan ouders hulp bieden (niet alleen naar het belang van het kind kijken). Ook is gezegd dat de relatie tussen ouder en kind vaker goed in kaart gebracht moet worden door professionals, maar ook hiervoor is kennis en kunde nodig en structurele observatie. Bovendien is meer kennis bij rechters nodig over hoe belangrijk de relatie tussen ouder en kind is en dat niet kindsignalen vaak niet voldoende zijn voor het duiden van verwaarlozing. Bij situaties van verwaarlozing is het volgens de geïnterviewden noodzakelijk dat professionals voldoende kennis hebben om een goede analyse te maken, waarbij zowel gekeken wordt naar plus- als naar minpunten van een gezin/ouders.

Bovendien hebben de professionals die al werkzaam zijn in de praktijk meer handvatten nodig om verwaarlozing te kunnen signaleren en adequaat te kunnen handelen. Een aantal respondenten heeft het ontwikkelen van een stappenplan of signaleringslijst voor verwaarlozing aangedragen als hulpmiddel voor professionals. Het is van belang dat een dergelijk stappenplan concreet en simpel is en dat er handelingsperspectieven geboden worden. Tevens is aangegeven dat er behoefte is aan richtlijnen, zodat professionals zelf afwegingen kunnen maken in het grijze gebied. Bovendien zouden elementen om verwaarlozing te kunnen signaleren opgenomen kunnen worden in bestaande instrumenten, bijvoorbeeld in het Licht Instrument Risicotaxatie Kindermishandeling [LIRIK] die o.a. door de Bureaus Jeugdzorg wordt gehanteerd. Ook is met name door docenten aangegeven dat leerkrachten moeten weten waar eenieders verantwoordelijkheid ligt. Hiervoor zouden algemene richtlijnen opgesteld kunnen worden. Bovendien zouden professionals meer samen moeten werken om een situatie van verwaarlozing in een gezin goed in kaart te kunnen brengen. Het is van belang dat professionals (o.a. in trainingen) leren om elkaar te consulteren. Daarnaast is een betere samenwerking en overdracht van informatie tussen instellingen en verschillende sectoren noodzakelijk.

Tot slot hebben de geïnterviewden aangegeven dat er binnen verwaarlozing aspecten zijn die prioriteit verdienen. Zo hebben acht respondenten aangegeven dat jonge kinderen meer aandacht zouden moeten krijgen wanneer het gaat om het voorkomen, signaleren en aanpakken van verwaarlozing. Redenen hiervoor zijn dat de gevolgen voor deze groep het grootst zijn (hersenenontwikkeling), dat de opvoedcapaciteiten van ouders nog te verbeteren zijn en het kind nog bij te sturen is, dat deze groep het meest kwetsbaar is (meest afhankelijk van ouders), dat er in deze periode van het leven nog weinig input is van andere mensen dan de ouders en in het kader van preventie is er dan nog een hoop schade te voorkomen. Ook hebben vijf respondenten aangegeven dat emotionele verwaarlozing meer aandacht verdient

dan fysieke verwaarlozing, omdat hechting de belangrijkste ontwikkelingstaak is van kinderen, emotionele verwaarlozing het meest schadelijk is en sociaal emotionele geborgenheid voor kinderen het belangrijkste is. Zowel de jongste groep kinderen als emotionele verwaarlozing zouden daarom beleidsmatig gezien de meeste aandacht moeten krijgen.

Conclusie

De hoofdvraag van dit onderzoek was tweeledig: a) welke eerste inkadering kan worden gemaakt van het begrip kinderverwaarlozing? en b) welke beleidsverbeteringen zijn wenselijk ten behoeve van de aanpak van verwaarlozing van kinderen in Nederland? In dit onderzoek is gerapporteerd over de uitkomsten van dertien half-gestructureerde interviews met experts op het gebied van kindermishandeling en professionals die in hun werkzaamheden regelmatig te maken krijgen met verwaarlozing, gerelateerd aan een aantal bevindingen en perspectieven vanuit de wetenschappelijke literatuur. Aan de hand van deze interviews is in kaart gebracht welke factoren samenhangen met verwaarlozing, welke niet gerelateerd zijn aan verwaarlozing en over welke factoren de samenhang met verwaarlozing nog onduidelijk is. Daarnaast zijn oplossingen aangedragen ter verbetering en de aanpak van verwaarlozing.

Voor de geïnterviewden was het omschrijven wat verwaarlozing precies behelst een moeilijke opgave. Er heerst veel onduidelijkheid over de precieze inhoud van het fenomeen verwaarlozing, omdat een eenduidige definitie ontbreekt. In lijn met de bevindingen uit de wetenschappelijke literatuur (Mc Sherry, 2007; Rose & Meezan) zijn redenen hiervoor dat bij kinderverwaarlozing sprake is van een groot grijs gebied waardoor het trekken van grens voor minimale zorg voor kinderen ingewikkeld is en professionals situaties van verwaarlozing verschillend wegen. Als gevolg van deze onduidelijkheid is er dan ook een grote hoeveelheid aan diverse kenmerken van verwaarlozing genoemd. Deze kenmerken waren grofweg te plaatsen onder twee overkoepelende vormen van verwaarlozing: emotionele en fysieke verwaarlozing. In overeenstemming met de bevindingen van Mc Sherry (2007), Straus en Kantor (2005) en Zuravin (1990) over de rol die chroniciteit speelt bij verwaarlozing, was chroniciteit in dit onderzoek de meest genoemde factor die samenhangt met verwaarlozing. Dit houdt in dat er bij verwaarlozing sprake moet zijn van een patroon, waarbij frequentie en de duur van een situatie een rol spelen. Tevens was de meerderheid van de geïnterviewden van mening dat basisbehoeften van kinderen gerelateerd zijn aan verwaarlozing en dat dit het beste uitgangspunt is om verwaarlozing te kunnen definiëren. De invulling van deze

basisbehoeften is leeftijdsgeboden volgens de respondenten, wat tegemoet komt aan de bevindingen van Straus en Kantor (2005) die het belang van leeftijds geschikte indicatoren aankaartten en de DePanfilis (2006) die stelde dat het ontwikkelingsniveau van het kind een rol speelt bij verwaarlozing. De basisbehoeften 'steun en affectie' werd het belangrijkste gevonden, in iedere levensfase van een kind. Opmerkelijk is dat deze uitkomst de behoeftepiramide van Maslow (Maslow, 1943) tegenspreekt, waarin fysieke behoeften gezien worden als de meest fundamentele behoeften van kinderen. Daarnaast was er unanimitieit ten aanzien van dat kindfactoren (temperament, veerkracht, intelligentie e.d.) niet meegenomen dienen te worden bij het duiden van verwaarlozing. Over het hanteren van het criterium 'er is zichtbare of te verwachten schade voor het kind' voor het duiden van verwaarlozing bestaat nog onenigheid evenals ten aanzien van de mate waarin verwijtbaarheid een rol speelt bij het beoordelen van een situatie van verwaarlozing. De suggestie van Zuravin (1999) over het belang van kijken naar welke schade of bedreiging de verwaarlozing een kind van een situatie ervaart, is in dit onderzoek niet bevestigd. Ook heeft dit onderzoek het argument van Slack et al. (2003) over het buiten beschouwing laten van verwijtbaarheid bij het beoordelen van verwaarlozing niet geheel bekrachtigd. Echter, weinig mensen hebben de verwijtbaarheid in verband gebracht met het beoordelen van verwaarlozing wat impliceert dat dit aspect slechts voor een klein aantal mensen een rol speelt. In de wetenschappelijk literatuur zijn nog geen compenserende factoren voor verwaarlozing van kinderen onderzocht. In dit onderzoek kwam naar voor dat het in kaart brengen van buffers bij vermoedelijke verwaarlozing met name belangrijk is voor de weging van de ernst van verwaarlozing, maar niet voor het compenseren (of wegnemen) van een situatie van verwaarlozing. Evenals wat Wolzak en ten Berge (2008) stelden, werd ook in dit onderzoek aangegeven dat de meeste buffers bepalend zijn voor de mate van verwaarlozing en gewenste hulp. Wat daarentegen wel compenserende factoren voor verwaarlozing lijken, zijn situaties die incidenteel zijn of waarin een andere volwassene voorziet in de basisbehoefte die het een kind ontbreekt. Dit onderzoek heeft daarmee een start gemaakt met het belang van inachtneming van buffers bij het maken van afwegingen in situaties van kinderverwaarlozing.

Alles tezamen genomen, heeft dit onderzoek aangetoond dat chroniciteit (duur en frequentie), tekortkoming van basisbehoeften factoren (minimale zorg voor kinderen) en de rol van compenserende factoren (buffers) bij het duiden van verwaarlozing factoren zijn die thuishoren in deze eerste inkadering van verwaarlozing. Ook kan geconcludeerd worden dat kindfactoren niet opgenomen dienen te worden in de inkadering. Daarnaast lijken een aantal factoren gerelateerd te zijn aan verwaarlozing, terwijl de relevantie van deze criteria voor

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

verwaarlozing ook tegengesproken is. Deze factoren betreffen het in kaart brengen van de schade in de ontwikkeling van een kind en de mate van verwijtbaarheid. Een aantal professionals schijnen deze aspecten nodig te hebben voor het duiden van verwaarlozing. Over de mogelijkheid tot het concretiseren van al deze factoren zijn (of deze op te nemen in een definitie voor verwaarlozing) bestaat nog geen consensus. De factoren die samenhangen met verwaarlozing zijn dus grotendeels duidelijk, maar de manier waarop hier invulling aan gegeven kan worden, biedt nog uitdagingen.

Voorafgaand aan het beschrijven van mogelijke verbeteringen in de aanpak van verwaarlozing in Nederland zijn een aantal problemen aangekaart die het gevolg zijn van het huidige beleid. Deze knelpunten hebben betrekking op wetgeving en taken van de overheid, handelingswijzen van professionals en de toerusting van professionals. De aangedragen adviezen hangen dan ook met deze knelpunten samen. De breedst gedragen aanbeveling betreft de wenselijkheid voor het creëren van een standaard norm voor verwaarlozing, door middel van nieuwe afspraken in de maatschappij over een ‘ondergrens’ van minimale zorg voor kinderen is. Ook zouden de bezoeken aan consultatiebureaus verplicht moeten worden. Daarnaast is, in het kader van preventie, vroege investering in gezinnen noodzakelijk, al tijdens de zwangerschap (bijvoorbeeld door huisbezoeken). Hierbij is het wenselijk dat consultatiebureaus, gezien als de juiste plek voor het voorkomen en signaleren van verwaarlozing, zich richten op verschillende groepen ouders (doelgroepenbeleid) en meer oog hebben voor jonge ouders. Inhakend op het onderzoek van Bradley & Caldwell (1995) over essentiële ouderlijke taken, zouden ouders dus beter geïnformeerd moeten worden over wat opvoeden inhoudt (voorlichting), wat kinderen minimaal nodig hebben aan zorg en wat wel en niet goed is voor de ontwikkeling van kinderen. Daarnaast is goede ‘volwassenzorg’ noodzakelijk, waarbij overheden aandacht hebben voor langdurige zorg en hulp aan ouders om zo de kans op herhaling weg te nemen. Tevens is armoedebestrijding volgens sommigen van belang om verwaarlozing in Nederland aan te kunnen pakken en is genoemd dat er geïnvesteerd zou moeten worden in onderzoek naar effectieve (preventieve) interventies. Bovendien moet de kennis van professionals worden vergroot en dienen zij beter geschoold te zijn over verwaarlozing. Hiervoor is het opnemen van kindermishandeling in de curricula van hogescholen en universiteiten noodzakelijk, waarbij ook aandacht wordt besteed aan wat kinderen minimaal aan zorg nodig hebben, wat ouders kinderen moeten bieden (en hoe omgegaan kan worden met signalen van verwaarlozing en met ouders. De professionals die al werkzaam zijn in de praktijk hebben meer handvatten nodig om verwaarlozing te kunnen signaleren. Door middel van het ontwikkelen van handvatten (bijvoorbeeld een richtlijn of een

stappenplan) en trainingen of nascholing kan de kennis van professionals over (het signaleren van) verwaarlozing, minimale zorg voor kinderen, het in kaart brengen van de interactie tussen ouder en kind (observatie) en het kijken naar plus- en minpunten (analyse) worden vergroot. Daarnaast is nog verbetering mogelijk ten aanzien van de samenwerking tussen professionals en organisaties om zo een situatie van verwaarlozing in een gezin helder te krijgen. Tot slot zijn er binnen de aanpak van verwaarlozing aspecten die prioriteit verdienen. Zowel de jongste groep kinderen (baby's) als emotionele verwaarlozing zouden beleidsmatig gezien de meeste aandacht verdienen.

Discussie

Voor dit onderzoek zijn zowel de kennis van experts op het gebied van kindermishandeling in Nederland als de ervaring van professionals uit de praktijk voor het eerst bij elkaar gebracht om verwaarlozing in te kaderen. Tevens is er een uitgebreide literatuurstudie verricht naar aanknopingspunten voor het conceptualiseren van kinderverwaarlozing. In de wetenschap is inmiddels veel onderzoek verricht op het gebied van risicofactoren voor verwaarlozing en de gevolgen hiervan voor kinderen. Echter, de hoeveelheid wetenschappelijke literatuur over wat het fenomeen behelst was zeer beperkt. Met name in Amerika is hier de laatste jaren steeds meer aandacht voor gekomen. Er lijkt een opmars gaande met betrekking tot het in kaart brengen van mogelijkheden om kinderverwaarlozing te definiëren.

Daarnaast zijn voor dit onderzoek professionals en experts uit verschillende beroepssectoren bevroegd, waardoor een zo veelzijdig mogelijk beeld geschetst kon worden van verwaarlozing. Toch zijn er een aantal kanttekeningen te plaatsen bij de uitvoering van dit onderzoek. Zo is sector kinderopvang, een belangrijke sector waarin met kinderen wordt gewerkt wegens beperking in mogelijkheden binnen het tijdspad van dit onderzoek niet vertegenwoordigd, waardoor bruikbare informatie gemist kan zijn. Verder zijn tijdens het afnemen van de interviews in een aantal gevallen niet alle interviewvragen aan bod gekomen wegens tijdgebrek. Ook hierdoor kunnen relevante bevindingen gemist zijn. Daarentegen heeft het gebruik van het balansmodel een grote bijdrage geleverd aan het ophelderen van de meningen van de respondenten over verwaarlozing. Het analyseren en coderen van de gegevens was een ingewikkeld proces, vanwege een te grote hoeveelheid aan informatie. Een les die hieruit getrokken kan worden is dat de focus in de interviewvragen op teveel aspecten is gelegd. Desalniettemin was het gebruikmaken van de mindmaps een doeltreffende manier voor het structureren van de grote hoeveelheid aan bevindingen.

Tijdens het afnemen van de interviews viel op dat de meerderheid van de geïnterviewden niet direct de juiste antwoorden paraat had. Er ging tijdens de interviews behoorlijk wat tijd uit naar het concreet maken van wat mensen verstaan onder verwaarlozing. Toch heeft dit onderzoek inzichtelijk kunnen maken welke factoren zeker samenhangen met verwaarlozing, welke niet, en waarover nog onenigheid bestaat. Ook is duidelijk geworden dat basisbehoeften van kinderen een werkbaar uitgangspunt zijn voor het definiëren van verwaarlozing, wat een doorbraak kan betekenen voor de vervolgstappen die nog gezet moeten gaan worden.

Deze eerste inkadering van verwaarlozing is nog verre van volledig. De belangrijkste bevinding van dit onderzoek is dat mensen wel lijken te weten wat verwaarlozing is aan de hand van algemene kenmerken van (fysieke en emotionele) verwaarlozing, maar dat deze kennis hen nog te weinig houvast biedt om in iedere situatie van verwaarlozing adequaat te kunnen handelen. Er zijn nog een aantal factoren waarvan de samenhang met verwaarlozing verschillend wordt beoordeeld. Zowel uit de beschrijvingen van verwaarlozing als de aanbevelingen ter verbetering van de aanpak van verwaarlozing kan geconcludeerd worden dat professionals willen weten wat verwaarlozing inhoudt en wat zij moeten doen bij vermoedens van verwaarlozing. Dit betekent dat de verwaarlozing van verwaarlozing een halt toegeroepen moet worden en consensus moet ontstaan over wat verwaarlozing is en hoe professionals het beste kunnen handelen.

Wanneer het gaat om beleidsverbetering lijkt het daarom op dit moment het meest noodzakelijk om een maatschappelijk debat tot stand brengen ten behoeve van de ontwikkeling van een norm voor verwaarlozing of een ‘ondergrens’ voor minimale ouderlijke zorg voor kinderen. Dit onderzoek kan als leidraad dienen voor het bijeenroepen van een groot aantal experts en professionals, om op deze manier een standaard norm voor verwaarlozing van onderop gestalte te laten krijgen. Er is draagvlak voor het nemen van basisbehoeften van kinderen als uitgangspunt hiervoor. Ook het boek van Beaten & Willems (2004) kan als input dienen voor het vaststellen van een standaard norm. Daarna kan vervolgonderzoek zich gaan richten op handelingsperspectieven voor professionals. Hiervoor is het van belang dat er afspraken worden gemaakt over wat de basisbehoeften van kinderen (minimaal zijn) en moeten deze meer gespecificeerd te worden. De basisbehoeften van kinderen die uit dit onderzoek naar voren zijn gekomen dienen meetbaar, concreet en hanteerbaar gemaakt te worden voor de praktijk. Daarna kan vervolgonderzoek zich gaan richten op handelingsperspectieven voor professional en kan een gestandaardiseerde methode ontwikkeld worden. Uiteindelijk worden professionals zo beter toegerust om adequaat te

EEN EINDE MAKEN AAN 'DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING'

kunnen handelen in situaties van verwaarlozing en kan de kennis van professionals over dit fenomeen worden vergroot. Op deze manier kan stapsgewijs een einde worden gemaakt aan de verwaarlozing van verwaarlozing in Nederland.

Literatuur

- Alink, L.R.A., Van IJzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M.J., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland anno 2010: De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)*. Leiden: Casimir Publishers.
- Baartman, H. (2009). *Het begrip kindermishandeling: Pleidooi voor een herbezinning en voor bezonnen beleid*. Zeist: Augeo Foundation.
- Baartman, H. (2013). *Mulock Hower-lezing 2013: Eigen kracht, daadkracht en de kracht van solidariteit*. Verkregen op 14 februari 2014, van <http://www.nji.nl/nl/Eigen-kracht,-daadkracht-en-de-kracht-van-solidariteit.pdf>
- Baeten, P., & Willems, J. (2004). *De maat van kindermishandeling: Meldcode en criteria van kindermishandeling*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Bakker, I., Bakker, C., Dijke, A. van & Terpstra, L. (1998). *O&O in perspectief*. Utrecht: NIZW.
- Behl, L. E., Conyngham, H. A., & May, P. F. (2003). Trends in child maltreatment literature. *Child Abuse & Neglect*, 27(2), 215-229. doi:10.1016/S0145-2134(02)00535-5
- Berger, M., Berge, I. ten & Geurts, E. (2004). *Samenhangende hulp: Interventies voor mishandelde kinderen en hun ouders*. Utrecht: NIZW.
- Blackwell, P. L. (2000). The influence of touch on child development: Implications for intervention. *Infants and Young Children*, 13, 25-39. Verkregen op 24 maart, van http://ovidsp.uk.ovid.com.proxy.library.uu.nl/sp-3.12.0b/ovidweb.cgi?WebLinkFrameSet=1&S=HLIIPDAFEHHFJFNFFNMKBCOFIJPNA00&returnUrl=ovidweb.cgi%3f%26TOC%3dS.sh.22.23.26.29%257c6%257c50%26FORMAT%3dtoc%26FIELDS%3dTOC%26S%3dHLIIPDAFEHHFJFNFFNMKBCOFIJPNA00&directlink=http%3a%2f%2fgraphics.uk.ovid.com%2fovftpdfs%2fPDHFFNOFBCNFEH00%2ffs046%2fovft%2flive%2fgv023%2f00001163%2f00001163-200013010-00006.pdf&filename=The+Influence+of+Touch+on+Child+Development%3a+Implications+for+Intervention.&PDFIdLinkField=%2ffs046%2fovft%2flive%2fgv023%2f00001163%2f00001163-200013010-00006&link_from=S.sh.22.23.26.29%7c6&pdf_key=B&pdf_index=S.sh.22.23.26.29&D=ovft
- Bornstein, M. H. (1995). Parenting infants. In Marc H. Bornstein, Ed., *Handbook of parenting. Volume I. Children and parenting (pp 3 – 39)*. Verkregen op 14 maart van,

- <http://books.google.nl/books?hl=en&lr=&id=PuDNMmug0AgC&oi=fnd&pg=PA3&dq=bornstein:+parenting+infants&ots=rCv6nWeDSR&sig=IzcYVsb3lj0eZO2BXlbszyMYWk#v=onepage&q=bornstein%3A%20parenting%20infants&f=false>
- Bradley, R. H. & Caldwell, B. M. (1995). Caregiving and the regulation of child growth and development: Describing proximal aspects of caregiving systems. *Developmental Review, 15*, 38 – 85. Verkregen op 10 april, van http://ac.els-cdn.com.proxy.library.uu.nl/S0273229785710027/1-s2.0-S0273229785710027-main.pdf?_tid=87433292-f6d5-11e3-bbbb-0000aab0f6c&acdnat=1403088451_b29017da4568113ed503d03eccc0dc42
- Combs-Orme, T., Wilson, E. E., Cain, D. S., Page, T., & Kirby, L. D. (2003). Context-based parenting in infancy: Background and conceptual issues. *Child and Adolescent Social Work, 20*(6), 437-472. Verkregen op 3 maart 2014, van http://web.utk.edu/~orme00/articles/Combs-Orme_Wilson_Cain_Page_Kirby.pdf
- Coohey, C. (2008). The nature of parental supervisory neglect. *Child Welfare, 87*(4), 55-76. Verkregen op 18 april, van <http://web.b.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=efea00aa-dbb6-4d17-8160-6c9e6eb5d31a%40sessionmgr112&vid=2&hid=113>
- DePanfilis, D. (2006). *Child neglect: A guide for prevention, assessment and intervention*. U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families Administration on Children, Youth and Families Children's Bureau Office on Child Abuse and Neglect. Verkregen op 4 juni 2014, van <https://www.childwelfare.gov/pubs/usermanuals/neglect/neglect.pdf>
- Dubowitz, H., Black, M., Starr, R. H., & Zuravin, S. (1993). A conceptual definition of child neglect. *Criminal Justice and Behavior, 20*, 8-26. doi:10.1177/0093854893020001003
- Dubowitz, H., Pitts, S. C., & Black, M. (2004). Measurement of three major subtypes of neglect. *Child Maltreatment, 9*(4), 344-356. doi:10.1177/107559504269191
- Dufour, S., Lavergne, C., Larrivee, M. C., & Trocmé, N. (2008). Who are these parents involved in child neglect? A differential analysis by parent gender and family structure. *Children and Youth Services Review, 30*, 141-156. doi:10.1016/j.chilyouth.2007.09.002
- English, D. J. (1998). The extent and consequences of child maltreatment. *The Future of children, 8*, 31-53. doi:10.2307/1602627
- Erickson, M. F., & Egeland, B., (2002). Child neglect. In J. E. B. Myers, L. Berliner, J. Briere, C. T. Hendrix, C. Jenny, & T. A. Reid (Eds.), *The APSAC handbook on child maltreatment*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

- Hearn, J. (2011). Unmet needs in addressing child neglect: Should we go back to the drawing board? *Children and Youth Services Review*, *33*, 715-722.
doi:10.1016/j.chilyouth.2010.11.011
- Internationaal Verdrag inzake Rechten van het Kind (1989). *Artikel 19*. Verkregen op 9 juni 2014, van http://wetten.overheid.nl/BWBV0002508/geldigheidsdatum_09-06-2014#VertalingNL_VDRTKS845100_DEELI_Artikel19
- Kaplan, S. J., Pelcovitz, D., & Labruna, V. (1999). Child and adolescent abuse and neglect research: A review of the past 10 years. Part 1: physical and emotional abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *38*(10), 1214-1222. doi:10.1097/00004583-199910000-00009
- Kantor, K. G., Holt, M. K., Mebert, C., Straus, M. A., Drach, K. M., Ricci, L. R., MacAllum, C. & Brown, W. (2004). Development and preliminary psychometric properties of the Child Self-Report Multidimensional Neglectful Behavior Scale (MNBS-CR). *Child Maltreatment*, *9*(4), 409-429. doi:10.1177/1077559504269530
- Kole, J. (2013). *Woorden met waarde: Kernbegrippen bij de aanpak van kindermishandeling*. Essay in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Verkregen op 20 januari 2013, van <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/10/15/woorden-met-waarde/woorden-met-waarde.pdf>
- Maslow, A.H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, *50*(4), 370-96. Verkregen op 17 januari 2014, van <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>
- Mayer, M., Lavergne, C., Tourigny, M., & Wright, J. (2007). Characteristics differentiating neglected children from other reported children. *Journal of Family Violence*, *31*, 607-614. doi:10.1007/s10896-007-9120-0
- McSherry, D. (2007). Understanding and addressing the 'neglect of neglect': Why are we making a mole-hill out of a mountain? *Child Abuse & Neglect*, *31*, 607-614. doi:10.1016/j.chiabu.2006.08.011
- Mennen, F. E., Kim, K., Sang, J., & Trickett, P. K. (2010). Child neglect: Definition and identification of youth's experiences in official reports of maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, *34*, 647-658. doi:10.1016/j.chiabu.2010.02.007
- Minty, B. & Pattinson, G. (1994). The nature of child neglect. *British Journal of Social Work*, *24*, 733-747. Verkregen op 23 februari 2014, van <http://bjsw.oxfordjournals.org.proxy.library.uu.nl/content/24/6/733.full.pdf>

- Putte, E.M. van de, Lukkassen, I. M. A., & Teeuw, A.H. (2013). *Medisch handboek kindermishandeling*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Rodwell, M. (1988). *Policy implications of the multiple meanings of neglect: A naturalistic study of child neglect*. Unpublished doctoral dissertation, University of Kansas, Lawrence, KS.
- Ronan, K. R., Canoy, D. F., & Burke, K. J. (2009). Child maltreatment: Prevalence, risk, solutions, obstacles. *Australian Psychologist*, *44*(3), 195-213.
doi:10.1080/00050060903148560
- Rose, S. J., & Meezan, W. (1996). Variations in perceptions of child neglect. *Child Welfare*, *75*(2), 139–160. Verkregen op 19 maart 2014, van <http://web.b.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=13&sid=ad154cee-a9fe-49a3-b972-ce6aa41279cc%40sessionmgr110&hid=123>
- Sedlak, A. J., Mettenburg, J., Basena, M., Petta, I., McPherson, K., Greene, A., & Li, S. (2010). *Fourth National Incidence Study of Child Abuse and Neglect (NIS-4): Report to Congress, Executive Summary*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families. Verkregen op 18 juni 2014, van <http://www.law.harvard.edu/programs/about/cap/cap-conferences/rd-conference/rd-conference-papers/sedlaknis.pdf>
- Slack, K. S., Holl, J., Altenbernd, L., McDaniel, M., & Stevens, A. B. (2003). Improving the measurement of child neglect for survey research: Issues and recommendations. *Child Maltreatment*, *8*, 98-111. doi:10.1177/1077559502250827
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., & IJzendoorn, M. H. van (2013). The neglect of child neglect: A meta-analytic review of the prevalence of neglect. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *48*, 345-355. doi:10.1007/s00127-012-0549-y
- Stevenson, O. (1996). Emotional abuse and neglect: A time for reappraisal. *Child & Family Social Work*, *1*, 13-18. doi/10.1111/j.1365-2206.1996.tb00003.x
- Stowman, S. A., & Donohue, B. (2005). Assessing child neglect: A review of standardized measures. *Aggression and Violent Behavior*, *10*(4), 491–512.
doi:10.1016/j.avb.2004.08.001
- Straus, M. A., & Kantor, G. K. (2005). Definition and measurement of neglectful behavior: Some principles and guidelines. *Child Abuse & Neglect*, *29*, 19–29.
doi:10.1016/j.chiabu.2004.08.005
- Straus, M. A., Milling Kinard, E., & Williams, M. L. (1995). *The multidimensional*

- neglectful behavior scale, form A: Adolescent and adult recall version*. University of New Hampshire, Durham. Verkregen op 15 april 2014, van <http://pubpages.unh.edu/~mas2/NS1H.pdf>
- Tanner, K., & Turney, D. (2003). What do we know about child neglect? A critical review of the literature and its application to social work practice. *Child and Family Social Work*, 8, 25–34. doi: 10.1046/j.1365-2206.2003.00267.x
- U.S. Department of Health and Human Services (2003). *The child abuse and prevention treatment including adoption opportunities and the abandoned infants assistance act as amended by the Keeping Children and Families Safe Act of 2003*. Administration for children and families, Administration of Children Youth and Families, Children's Bureau, Office of Child Abuse and Neglect. Verkregen op 19 mei 2014, van <https://www.childwelfare.gov/pubs/factsheets/about.pdf>
- Verdrag inzake de rechten van het kind (1989). *Artikel 19*. Verkregen op 9 juni 2014 van http://wetten.overheid.nl/BWBV0002_508/geldigheidsdatum_09-06-2014#Vertaling_NL_VDRTKS845100_DEELI_Artikel19
- Wilson, D., & Horner, W. (2005). Chronic child neglect: Needed developments in theory and practice. *Families in Society*, 86, 471–482. Verkregen op 21 januari 2014, van <http://www.soc.iastate.edu/sapp/ChildAbuse1.pdf>
- Wolzak, A. & Berge, I. ten (2005). *Kindermishandeling: De aanpak in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- World Health Organization (1999). Report of the consultation on child abuse prevention. World Health Organization, Geneva. Verkregen op 15 juni 2014, van http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/introduction.pdf
- Wet op de Jeugdzorg (2004). *Wet van 22 april 2004, houdende regeling van de aanspraak op, de toegang tot en de bekostiging van jeugdzorg (Wet op de jeugdzorg): Artikel 1*. Verkregen op 12 juni 2014, van http://wetten.overheid.nl/BWBR0016637/HoofdstukI_Artikel1/geldigheidsdatum_12-06-2014

Bijlage 1: Vormen van verwaarlozing

Tabel 1

Vormen van verwaarlozing

Auteurs/studie	Jaartal	Vormen verwaarlozing
NPM (Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen)	2010	Lichamelijke verwaarlozing Emotionele verwaarlozing Verwaarlozing van onderwijs Huiselijk geweld Weigering van medische behandeling
Stowman & Donohue	2005	Physical neglect Emotional neglect Educational neglect
Mennen, Kim, Sang, & Trickett	2010	Care neglect Environmental neglect Educational neglect Medical neglect Supervisory neglect
Slack, Holl, Altenbernd, McDaniel & Stevens	2003	Physical neglect Mental health neglect Cognitive neglect
Dubowitz, Pitts & Black	2004	Physical neglect Psychological neglect Environmental neglect
Kantor et al.	2004	Emotional neglect Cognitive neglect Supervision neglect Physical neglect
DePanfilis	2006	Physical neglect Medial neglect Inadequate supervision Environmental neglect Emotional neglect Educational neglect
Erickson & England	2002	Physical Emotional Medical Mental Health Educational
Baeten & Willems	2004	Lichamelijke verwaarlozing: onvoldoende fysieke zorg Fysieke verwaarlozing: onvoldoende fysiek toezicht Normatieve en educatieve maltraitering
Wolzak & Ten Berge	2005	Lichamelijke (fysieke) verwaarlozing Psychische (emotionele) verwaarlozing

Bijlage 2

Tabel 2

Kenmerken van situaties van fysieke en emotionele verwaarlozing

Emotionele verwaarlozing	Fysieke verwaarlozing
Emotionele onveiligheid	Gebrek aan voedsel
Vijandigheid	Ondervoeding
Niet responsieve/ insensitieve ouders	Kinderen met obesitas
Gebrek aan empathie	
Gebrek aan liefde/ aandacht/ warmte	Gebrek aan hygiëne
Gebrek aan steun/ hulp	Onverzorgde tanden
Gebrek aan genegenheid/ affectie/ koestering	Onverzorgd haar
Onvoldoende emotionele beschikbaarheid ouder	Geen schoon ondergoed
Kind wordt niet gehoord/ gezien	
Het kind heeft geen vast thuis (door geregeld verhuizen)	Gebrek aan (adequate) kleding
Getuige zijn van huiselijk geweld	Niet passende kleding (te groot/klein)
Geen goede verwachtingen van ouders (over de mogelijkheden van een kind)	Vieze kleding
	Kleding is niet passend bij het weer
Gebrek aan toezicht	Gebrek aan onderdak/huisvesting
Kind is op zichzelf aangewezen	
	Bedreiging voor de gezondheid
Niet te weinig, maar teveel zorg	Ouders vermijden medische controles
Overdone zorg (overcompenseren om leegte op te vullen)	Onthouding van bezoek aan de huisarts wanneer een kind medische hulp nodig heeft
Symbiotische relatie	
Overbezorgdheid	
Overcontroleren	
Het ontbreekt een kind aan autonomie	
Een kind kan niet zichzelf zijn	
Gebrek aan input / ontwikkelingsmogelijkheden	
Gebrek aan stimulatie	
Gebrek aan onderwijs	
Geen aandacht voor enculturatie	
Ouders geven een slecht voorbeeld	
Gebrek aan speelruimte	
Gebrek aan structuur	
Geen regels/discipline	
Geen vast ritme	
Positie ouder-kind	
Verstoring in de ouder-kind relatie	
Ouder plaatst zichzelf boven het kind	
Ouder stelt zichzelf centraal	

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

Bijlage 3

Tabel 3

Genoemde algemene kenmerken van verwaarlozing gekoppeld aan aangedragen basisbehoeften van kinderen

Algemene kenmerken	Basisbehoeften
<i>Emotionele verwaarlozing</i>	<i>Emotionele basisbehoeften</i>
Emotionele onveiligheid	Emotionele veiligheid
Vijandigheid	
Niet responsieve/ insensitieve ouders	Responsieve ouder
Gebrek aan empathie	
Geen liefde/ aandacht/ warmte	Liefde, warmte en aandacht
Gebrek aan steun/ hulp	Steun
Gebrek aan genegenheid/ affectie/ koestering	Affectie / koestering
Onvoldoende emotionele beschikbaarheid van de ouder	Emotionele beschikbaarheid
Kind wordt niet gehoord/gezien	Emotionele geborgenheid (kind mag er zijn)
Een kind heeft geen vast thuis (door geregeld verhuizen).	Vaste plek/thuis hebben
Getuige zijn van huiselijk geweld	
Geen goede verwachtingen	
Gebrek aan toezicht	Fysieke veiligheid/ toezicht/ bescherming tegen gevaar
Kind is op zichzelf aangewezen	
Niet te weinig, maar teveel zorg	Autonomie (vrijheid om zichzelf te zijn)/ acceptatie
Overdone zorg (overcompenseren om leegte op te vullen)	
Symbiotische relatie	
Overbezorgdheid	
Overcontroleren	
Het ontbreekt een kind aan autonomie	
Een kind kan niet zichzelf zijn	
Gebrek aan input ontwikkeling	Onderwijs / stimulatie
Gebrek aan stimulatie	
Gebrek aan onderwijs	
Geen aandacht voor enculturatie	Socialisatie/ enculturatie
Ouders geven een slecht voorbeeld	Morele opvoeding/ normen en waarden leren
Gebrek aan speelruimte	
Gebrek aan structuur	Structuur
Geen regels/discipline	Regels en grenzen
Geen vast ritme	Ritme
Positie ouder-kind	
Verstoring in de ouder-kind relatie	
Ouder plaatst zichzelf boven het kind	
Ouder stelt zichzelf centraal	
<i>Fysieke verwaarlozing</i>	<i>Fysieke behoeften</i>
Gebrek aan voeding	Voedsel/water
Ondervoeding	
Kinderen met obesitas	

EEN EINDE MAKEN AAN ‘DE VERWAARLOZING VAN VERWAARLOZING’

Gebrek aan hygiëne
Onverzorgde tanden
Onverzorgd haar
Onverzorgd ondergoed

Hygiëne / Verzorging

Gebrek aan (adequate) kleding
Niet passende kleding (te groot/klein)
Kleding is niet passend bij het weer
Vieze kleding

Kleding

Gebrek aan onderdak/ huisvesting

Onderdak/ huisvesting
Warmte/ water/ licht

Gezondheid
Ouders vermijden medische controles
Onthouding van bezoek aan de huisarts
als een kind medische hulp nodig heeft

Medische zorg / nachtrust

Bijlage 4

Tabel 4

Factoren die kunnen fungeren als buffer voor verwaarlozing, gerangschikt van meest naar minst gegeven antwoord

Ouders hebben een ondersteunend netwerk

Een andere volwassene voorziet wel in de basisbehoefte die ontbreekt (andere volwassene compenseert)

In de omgeving is een volwassene die het kind steunt (ondersteunend netwerk kind)

De andere ouder compenseert voor de gebreken in basisbehoeften

Er is een goede band/goed contact tussen de verwaarlozende ouder en het kind.

Er is sprake van sensitiviteit/empathie bij ouders

Een kind wordt gezien en mag er wezen als persoon

Er is sprake van sociale controle en een hechte familieband

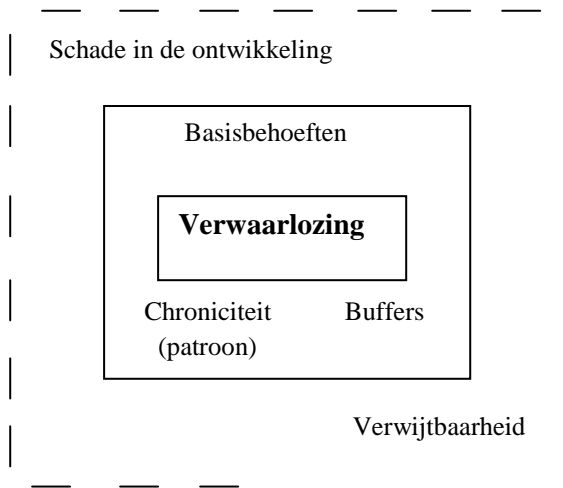
Een gebeurtenis is incidenteel

Een ouder is leerbaar en welwillend

Bijlage 5

Figuur 1

Eerste inkadering van verwaarlozing

Bijlage 6

Tabel 5

Factoren voor de inkadering van verwaarlozing

Factor	Consensus over relevantie	Consensus over mogelijkheid tot operationalisering
Basisbehoeften	Groot	Redelijk groot
Chroniciteit	Groot	Klein
Buffers	Groot	Klein (uitgezonderd kindkenmerken)
Verwijtbaarheid	Klein	Klein
(Zichtbare of in de toekomst te verwachten) schade bij het kind	Klein	Klein